

V Ljubljani, 15. vel. srpana 1898

Štev. 16.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Francišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 16. zvezka.

	Stran
Matej Froelich. (Spisal <i>Ž. Benkovič.</i>)	481
„Preroki.“ (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	483
Svojemu tiču (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	484
Najhujša kazen. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	484
Volja in nevolja. (Slika iz življenja v pismih. — Spisal <i>Velimir.</i>)	485
Po dedščini. (Črtica. — Spisal <i>Dobravec.</i>)	490
Iz našega kota. (Povest. — Napisal <i>Podgoričan.</i>) [Dalje.]	493
Častitljiva starost. (Zložil <i>M. Prelesnik.</i>)	496
Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih. (Povestne črtice. — Poleg <i>M. Mesića, S. Ljubića</i> i. dr. sestavil <i>Andrej Fékonja.</i>)	498
Andreejevo potovanje proti tečaju. (Sp. <i>prof. dr. S. Šubic.</i>) [Dalje.]	502
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>)	508
Književnost	511
<i>Slovenska književnost.</i> O jetiki, sušici ali deri. — Najboljša mati. — Otrok Marijin. — <i>Hrvaška književnost.</i> Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva. — Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.	
Glasba	512
„Glasbena Matica“ 1872—1897.	

Na platnicah.

Pogovori. — *Narodna pesem.* Pesem o vojski.

Slike.

Matej Froelich	481
Port-Sajd. (Ob <i>Sueškem</i> prekopu.)	489
Sitna sestra. (Slikal <i>H. Kaulbach.</i>)	497
Andree in tovariša pri balonu	504
Na koroških planinah	505

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravnistvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Matej Froelich.

(Spisal *Ź. Benkovič.*)

Mož, čegar ime je pred tem spisom, v Slovincih pač ni mnogo znan, vendar je med slovenskimi pisatelji svoje dobe tak posebnež, da je vredno nekoliko ga označiti.

Matej Froelich (Frelih) se je porodil v Lozicah pri Vipavi 11. kimovca leta 1828. Gimnazijske študije je zvršil v Ljubljani, kjer je bil tri leta jeden prvih gojencev v novoustanovljenem Alojzijevišču. Leta 1850. je stopil v semenišče in bil dné 30. velikega srpana l. 1854. posvečen v mašnika. Služil je za kapelana v Spodnji Idriji in v Stari Loki. Leta 1865. je postal župnik na Premu, od tod je šel leta 1870. za župnika v Lašče in leta 1885. za župnika in dekana v Trebnje na Dolenskem. Tu je umrl nenadoma od kapi zadet dné 1. svečana l. 1892.

Pisateljsko pero je dal Froelichu v roko šentviški vikarij Matija Vertovec, ki je bil sam spreten in marljiv pisatelj († 1851). Svoje spise je objavljajl Froelich s podpisi: *Vesel, Vitoški, Hilarius, V—l, F., —f—,*

—l, —e— itd., ali pa brez podpisa. Kot 18 letni dijak je objavil prvi svoj spis: „Jurček gre na ptuje“ v „Novicah“ l. 1846.

Ko je l. 1848. buknil upor, in se je slovenski narod probudil, prenehalo je poučevanje v šolah, in večji dijaki so opasali sabljo ter se uvrstili med narodno stražo. Froelich je bil jeden prvih med temi boje-

„Dom in svet“ 1898, št. 16.

vitimi „junaki“ ter je s tolikim navdušenjem in ponosom nosil puško, kakor bi usoda cele Slovenije bila v oblasti njega samega in njegove svetle puške.

V Alojzijevišču so dijaki ustanovili domači dijaški list „Daničico“, kateremu je bil Froelich urednik; v njem je objavil več svojih pesniških poskusov. Kot slovenski graničar

s puško na rami na straži hodeč gori in doli je v pesmice izlival svoje misli: svoje navdušenje za narodno prosveto ter gnjev na klevetnike; ob jednom pa je v svoji viharni mladeniški domišljiji norce bril s celim svetom. Pred seboj imam šest zvezkov njegovih „različnih pesmic“, katere je zložil l. 1848. Poslej njegovo pero ni več mirovalo do starih let. Zadnji pesniški zvezek je dovršil leta 1869. Nekatero svoje speve je objavil v „Cerkvenem Časopisu“ leta 1849., v „Danici“ (zlasti l. 1850.—1854., 1858, 1862. itd.), v „Novicah“ (1856 do 1870), v raznih koledarjih in drugod.

Matej Froelich.

Kot bogoslovec je bil s svojim sošolcem Janezom Božičem jako marljiv. Bila sta si po duhu zeló sorodna. Božič, rojen l. 1829. v Lescah, je bil par let kapelan, potem je bil slušatelj filologije na Dunaju, nato suplent na gimnaziji na Reki; pozneje urednik v Celovcu. Umrl je 28. velikega travna l. 1884. kot vpokojen kapelan v Kortah na Koroškem.

Bil je sotrudnik „Danici“, „Vedežu“, „Besedniku“, urednik celovškemu „Slovcu“ (1865—1867), poslovenil je iz grščine Platonov „Kriton in Apologija“, dalje knjigo „Stric Tomova koč“ in Ludovika Granaškega „Vodilo grešnikov“ itd.

Froelich je kot bogoslovec spisal molitvenik „Nar lepši dan ali vredno praznovanje prvega sv. obhajila“, 1854, 16°, str. 250; 5. natisek leta 1882. Ob enem je poslovenil „Perve in narpotrebniši resnice sv. kersanske katoliške vere za narmanjši učence“ 1854.

On in tovariš mu v semenišču Mihael Gogala (umrl l. 1892. kot župnik v Stari Oselici) sta spisala zbirko pesmic „Venček za vezilna darila ali vošilne pesmice“, l. 1854., 8°, str. 58; tretji natisek l. 1886. Leta 1855. je Giontini založil njegovo šaljivo knjigo: „Krški raki za kratek čas.“ V družbi z Božičem pa je po Jarieschevih nemških koledarskih letnikih spisal in objavil „Koledar za Slovence s podobami v povzdigo katoliškega duha za navadno l. 1855.“ in „Koledar za Slovence za prestopno leto 1856.“ Nadaljeval je te letnike kapelan Jernej Lenček, pozneje pa učitelj Andrej Praprotnik. V teh koledarjih je objavil Froelich nekaj nabožnih in nekaj šaljivih pesmij.

Ko so ti koledarski letniki nehali izhajati, jel se je Froelich oglašati v „Novicah“. Skoro za vsako novo leto je objavil kako zasoljeno, dobrovoljno „voščilo“, v katerem je ostro bičal sodobne politične razmere in burke uganjal z vsem, kar mu je na pot prišlo. Njegove spise je naštel J. Marn v „Jezičniku“, XXX. letnik, l. 1892., str. 11—14. Ni vredno, da bi jih tukaj iz nova navajal. A kaj naj rečemo o tej nenavadni prikazni v slovenskem slovstvu?

Mož je bil vsestranski čudak. Imel je lepe duševne zmožnosti, a njegov temperament je bil tako vihrav in nestalen, da je sam v sebi zamoril že v kali vse darove, sam sebe zavrgel. Kot dijak je bil neznosen sanjač in še kot abiturijent je napravil z neko nalogo mučno zgago sebi in profesorjem. Kot duhovnik je vestno vršil svoj

posel in živel prav skromno. A nemirni duh ga ni zapustil. Kot kapelan v Stari Loki je pomagal dekanu Fr. Kramarju s svètom in dejanjem pri zidanju nove župnijske cerkve. Imel je za arhitekturo poseben talent in veselje. Kapelan Froelich je s svojim humorjem zabaval in kratkočasil vse ljudi, ki so pomagali zidati in nabavil tudi dokaj denarja v isto svrhu. Pisal je namreč na vse strani znancem in prijateljem pisma in v vezani besedi tako milo in zraven šaljivo prosil pomoči, da se mu prošnja skoro ni mogla odbiti. Skoro vsako leto je kaj daroval za novo cerkev.

Kot župnik na Premu je začel l. 1867. zidati novo cerkev, a — brez denarja. Imel je grozne sitnosti in težave, ki so ga zelo potrle, da je poslej kot „pesnik“ utihnil. V Laščah je postavil pri župnijski cerkvi dva nova stolpa. Prišedši kot dekan v Trebnje je tudi tu popravljaj na raznih krajih in zidal, da ga je slednjič smrt zalotila sredi dela. Mož je imel veliko srčnost v stavbarstvu; upal si je več, nego je mogel zmagati; zato je zapustil na svojem zadnjem službenem mestu precèj dolga. Zanašal se je pač, da bo še kaj časa živel in vse cerkvene troške polagoma plačal s svojimi dohodki, kakor je bil vaju v svoji ognjeviti požrtvovalnosti; a smrt ga je prehitela. Zato ga nikakor ne smemo obsojati.

Njegov nepokojni, vedno dobrovoljni, včasih zbadljivi duh preveva tudi njegove pesmi. Vprezal je Pegaza še več nego v galejo. Poezija mu je bila le igrača in šala, s katero je zabaval sebe in druge. Kakega estetičnega okusa ni poznal in ga najbrže niti ni hotel poznati. Le nekatere nabožne pesmi njegove imajo v nabožnem slovstvu nekaj cene in so po mičnih napevih postale skoro narodne, n. pr.: „Ena zvezda prikazala“, „O preblaga, o premila!“ „Povzdigni se žalostna duša v višave!“ itd. Nekoliko poleta in duha ima par njegovih žalostink. Vse drugo pa je čudna zmes, ki bi sodila le v kak list, kakor je bil svoje dni „Brenčelj“. On sam je naslovil neki svoj pesniški zvezek s „Šarivari pesmice“, drugi zvezek

z „Zasoljene in neslane“. Take pesmi so n. pr. „Štongrajtar — falot“, „Hrepenenje živine po železnici“, „Lizun“, „Oda moji kravi“, in razne novoletne „dobrovoljke“.

Le par vzgledov!

„Testament umirajočega leta 1866.“

Staro sem leto. — Da smrt se mi bliža,
Opominjuje me starost in griža;
V kraji — že čutim — je moj regiment,
Torej naj čuje svet moj testament!

Hlače raztrgane svoje rujave
Lahu zapuščam kot venec vse slave;
Beštja se čvrsto je letos boril,
Tak da je vselej po hlačah dobil.

Bismark prečudni naš stari kompáre
Naj dobi plesnjave štiri cigare,
Echte Smrdele aus Neudeutschfabrik
In — aus Respekt — še tobaka en čik . . . itd.

„Novoletnica 1868.“

Kljun ti zamrzni, oj sova glavata!
Knjiga je sanjska res polna laži;
Pravi, da takrat bo sreča bogata,
Sova če novem ob letu kriči.
Lani osorej je strašno se drla,
Vsak lahkoverni je skor že verjel,
Zdaj nam bo sreča zaklade odprla,
Zlati bo vek se to leto začel.
Pa je speljala na led nas grdoba itd.

„Slovenski sin Ljubljani.“

Ti nisi več Ljubljana bela,
Ti črna si in sajasta;
Pač res, da nekdam si slovela,
A takrat si slovenska b'la . . . itd.

„Oda moji kravi.“

Hajdi! strune zagromite!
Novo pesem zdaj velja!

Mi heróa razglasite
Krog po svetu novega.
Čujte! Liska, moja krava,
Je rodu domačega,
Kar iz tujega pritava,
Malo, veste, da velja.
V šolo ni sicer hodila,
Brat' le travo zna samo;
Vendar pridno je vozila,
Ko zidali šolo so . . . itd.

Ob imenovanju Josipa Marna častnim kanonikom l. 1890. mu je poslal to-le častitko, ki so menda zadnji njegovi verzi:

Reverendissime!
Mi Amicissime!
Živio! eljen! pumf! hopsa! evviva!
— Še je pravica na svetu, — še živa!
Dolgo v ne-marn-osti res da je spala,
A se zbudila, in prvo je djala.
„Marn moj marni — kaj? Je-li res mar,
Da ima zmeraj še stari kolar?!“

Hitro denimo mu purpur za vrat,
Spređaj peté (P. T.) in pa križiček zlat!“
Factum est ita, et factum est bene. —
Javimo torej voščila iskrene:
Mož-korenjak, ki je stalen kot Nanos,
Vivat vivatque permultos ad annos!!!

Froelich je bil torej kot pisatelj res čuden mož. Škoda, da se je tako zanemiril, ker bi bil slovenskemu narodu lahko mnogo koristil, ko bi bil imel iz mladih dnij vsaj nekoliko več resnobe, nego jo je kazal v dejanju. Slovenskim dijakom naj bo ta mož svarilen vzgled, kam privêde nadarjenega dijaka mladeniška vihravost, zlasti ako je združena s kosom svojeglavnosti! Sicer pa Froelichu kot duhovniku vse priznanje in zaslužena čast!

„Preroki.“

Za vekom se hitro vek drevi,
In prêrok v sleharnem veku
Obeta zlate, bodoče dni
Na sôlznati zemlji človeku.

Za vekom se hitro vek drevi,
In prerok lega k preroku.
Sedanost poraja bodoče dni,
Na zemlji pa konca ni joku.

Anton Medved.

Svojemu tiču.

Sedeli smo v družbi veseli, živahni,
Po dolgih letih prijatelji zbrani,
In vino smo pili brez vse bojazni,
Med sabo že dolgo poznani.

Od konca nam molk je trgal pomenek,
A vedno glajše je tekla beseda,
Naposled je vsakdo svoje govoril
Brez vsega vprašanja in reda.

„Oh, kaj sem pretrpel in vse poskusil!“
Glasovi so deli nekteri zamolkli —
„E, káj! Radujmo se zdaj!“ Mogočno
Po mizi so drugi tolkli.

Ti ljubi moj tiček pa mirno si peval,
Kot sam bi prebival na oknu pri meni,
In zdaj in zdaj si veselo pogledal
Iz sobe v svet pomlajeni.

Kaj pač si mislil? — Nič nisi mislil.
Večer je spuščal rosne peroti
Na zemljo tiho — prijatelji moji
Krenili na svoje so poti. —

Ostal sem sam z razbeljeno glavo.
Pihljaj je zunaj veter večerni,
Na hódnik sem stopil in tebe nesel
S seboj, krilatec moj verni.

Na nebu motril sem zvezde srebrne,
A ti si glavico vtaknil pod krila;
O lepši deželi oba sva sanjála,
Da pozna je ura odbila.

In jaz sem se vrnil v svojo sobo;
Zaspan sem na hodniku tebe pozabil,
In komaj sem dobro v posteljo legel,
Že v svate me sèn je povabil.

Vzbudim se zjutraj. — Svinčena glava! —
Razum me trezni bridko ozmerja.
Na hodnik stopim — oh — mesto tebe
Ugledam le nekaj še perja.

Prevrnjena kletka, razmaknjen svilek,
Razkópan pesek, ubita posoda —
Podprl sem glavo z roko tresočo,
In vzdihnil: Kakó te je škoda!

In zopet sem vzdihnil: Počivaj mirno,
Ti, dobri pevec a slabi junaček,
In Bog ne daj, da ne bi še mene,
Kot tebe umoril je — maček!

Anton Medved.

Najhujša kazen.

Nekoč bodem ležal na postelji smrtni
Z upalim licem, z bledimi usti,
Skesán lepetal z osèhlim jezikom:
O Bog dobrotljivi, greh mi odpusti!

V spomin mi pride vse prešlo življenje,
Vse níčeve sanje, zmote, prevare;
O, da mi duše v trenutkih tedanjih
Pod težo grehov obup ne potare!

Z močmí poslednjimi svojih prsij,
Dokler se smrt ne naseli vanje,
Izlijem pred solznimi tolažniki
Slovesno pretèč še trpko spoznanje:

Pravičen sodnik je Gospod zemljanom,
Udarci so razni roke Njegove,
A kazen najhujša za jedno krivdo
V življenju so bile mi — krivde nove.

Anton Medved.

Volja in nevolja.

(Slika iz življenja v pismih. — Spisal *Velimir.*)

I.

Radoslav Krešimiru.

Na Dunaju, vel. travna 189 .

Predragi prijatelj!

Im schönen Monat Mai,
Als alle Knospen prangen . . .

V lepem maju je biló,
Ko cvetke vse krasnó cvetó . . .

Bridko nasprotje! Ves božji dan že kapajo neprijetne kaplje na zemljo in zoprni oblaki ne dovolijo, da bi pomladno solnce posijalo na nas. Pusto, dolgočasno, neznosno vreme! Ko bi ne bil še nikdar hodil zunaj velikega mesta, dejal bi, da je nemški pesnik norel, ko je zapisal zgoraj navedene vrstice.

„Toda ti nisi nič boljši“, mi oporekaš. Kaj ne, kakor da bi celi majnik obsegal le ta trenutek! Kako je res človek odvisen od prirode! Vsaka izprememba tako močno deluje na človeka, in spominjam se svojega očeta, ki je imel navado reči, kadar ga je predstojnik okaral: Danes je slabo vreme!

Ali ni človeško življenje podobno vremenu? Vsaj meni se zdi, da sem tak „vremenik“. Ko bi ti videl, kako kisle so danes moje ustnice, kako medle moje oči, kako len moj život in kako prazno moje srce, ne mogel bi me dovolj zbadati. In vendar sem bil včeraj — bolj prav: danes zjutraj — tako vesel, kakor bi me bil Rotschild določil za dediča. S prijatelji sem bil v veseli družbi, menda me je vino nekoliko razgreló, in zapel sem s pesnikom:

Seid umschlungen, Millionen —
Diesen Kuss der ganzen Welt!

Predsinočnjim pa sem bil v Karlovem gledišču. Igrali so Aleksandra Dumas-a igrokaz: „Kean“. Zapustivši Talijin hram sem bil zopet stari fantast! Vršalo mi je v glavi, prijateljem nisem odgovarjal, dokler me niso godrnjaje samega pustili. Jaz pa sem hodil

po široki cesti, srečaval bitja, ki se dneva bojé, in zopet sem postal zbadljiv, drzen ali frivolni in ciničen, kakor pravijo. Danes pa sem zopet fantast, in tako se menja moje mišljenje kakor aprilsko vreme, in srce mi koprni, a samo ne zna, za čim? Res, človek je igrača, poosebljeno protislovje. Poiskal bi rad miren kót, kjer bi živel samemu sebi in lastni zabavi, kjer bi ne bilo treba hlapčevati puhlim glavam . . .

Črno je list zapečaten bil —

Te besede Prešernove so mi prišle na misel, ko mi je listar podal črno obrobljeno pismo. Pogledal sem na naslov: pisava je bila moje tete. Strah me je izpreletel, grozna slutnja me je obšla. Kaj, ko bi? Mati mi boleha na duhu že dalje časa. Odložim pismo, da se pomirim. In začel sem misliti o smrti . . .

Umreti je treba; a kdaj bi bilo najlepše umreti? V mladosti ali v starosti, pomladi ali jeseni? — In mislil sem si krasno devo, ki je umrla pomladi. Povsod radost, povsod cvetje in petje, a sredi te radosti, med cvetjem in petjem oder mrtvaški, okoli bele sveče in med svečami mrtev obraz, malo bled, a krasen. To bi bilo divno, to bi bila najlepša poezija! Smrt pomladi, smrt v mladosti! V mladosti, ko ima človek toliko vzorov, ko je človek krasán kakor cvet, ko mu življenje še ni brazd razoralo po obrazu — tedaj prihiti smrt in umori mlado življenje, da se ne bi oskrunilo v bodočnosti! To je poezija smrti! Kadar popari slana mlado cvetje, da odletava od vej, tedaj se užalostiš, in vendar ti ta žalost ogreje srce, saj v tej žalosti je najlepša poezija, poezija smrti!

In ko bomo umrli, tedaj bo najlepše. Solnce bo sijalo na hribec, obrasten s travo, mi pa bomo spali pod zemljo večno spanje in ne bomo vedeli, kaj se godi nad nami. Ne bomo znali, morda-li je kak dober veter zanesel na gomilo drobno zrnice, iz katerega je vskalila preprosta poljska cvetica. Tedaj

bo lepo, tedaj nam bo dobro, bolje nego nam je, verjemi mi!

Kaj ne da, stari norec! A bodi si! Bolje se mi zdi, če se zabavam sam s seboj ob takih mislih, kakor da bi sedel v prijateljski družbi, pil in se zabaval ž njimi za silo; radovoljno se tako nikdar ne.

Dovolj za danes. Izpraznil sem si srce vsaj nekoliko. Pismo končavam in pismo odpiram. Kako nasprotje!

Tvoj
bolni prijatelj
Radoslav.

II.

Krešimir Radoslavu.

V Ječmenovem lazcu,
rožnika 189.

Predragi mi družo!

Torej je vendar-le res! Slutnja se ti je uresničila. Da bi se ne bila!

Z nemirnim srcem odvijam črno obrobjeni list. Križ se dviga nad spominikom. Zeleni bršljin se ga oprijema in dve liliji poganjata iz tal. Venci leže po tleh in med njimi simbol upanja. Dva krilatca objemljeta to sliko.

Oh, to je črni list moje dobrotnice, matere mojega prijatelja!

Troje nas je bilo. In še smo. Toda daleč narazen. Takrat pa smo bili še skupaj. Vsi trije smo jo ljubili: jednega je vezala sinovska, druga dva prijateljska vez.

Troje nas je bilo. V mali sobi z razgledom na vrt je stanovala ta troperesna deteljica. Trgali smo še hlače po šolah. Vsi smo bili vrstniki — jednega srca, jedne misli. Skupaj smo škandirali težke verze starega Homerja, skupaj smo vlekli krevljaste korenine iz motnih števil, skupaj smo prereševali dogodke matere zgodovine, skupaj smo se ogrevali za ideale, za narod, kovali junaške naklepe ter se navduševali za vse lepo in dobro. Toda — — —

Kje so časi, kje so dnovi,
Ko smo Slave mi sinovi
Zvesto bili združeni?

Minuli so. Minula je tista, ki je čuvala to troperesno deteljico liki zenico svojega očesa. To je bila nepozabna Katarina.

Skrb za njene gojence se ji je videla na obrazu. Skrbela je za nas kakor mati za svoje dete. Kako je popraševala, ali smo kaj znali v šoli! In če smo, kako vesela je bila! Ako je burja ropotala po oknih in mraz pritiskal na naša borno opravljena telesca, kako je zopet skrbno pridevala drv v železno pečico! In ako smo se za dolgih zimskih večerov pomudili v veseli družbi, tedaj njeno oko ni moglo počivati. Bila je, kakor bi bili vsi trije njeni. Pa saj smo bili.

Mladost je norost. Kako rada poskoči, včasih preveč! To si ti dobro znala, ljuba Katarina! Odtod tvoje skrbi, odtod naša hvaležnost! Tvoje besede niso bile dolge pridige, a bile so materine besede. Nam so izdale dovolj. Kako nerada so se včasih pokorila naša srca, ko si vzela brojanice v roke. Toda „molímo!“ dejala si, in naša srca so se sklenila s tvojim.

Toda sedaj ni več naše „mame“, kakor smo jo klicali.

Oj sada ju tužna
Crna zemlja ljubi,
Crna zemlja ljubi,
I travica grli.

Tebi je olajšano, prikrajšano, nepozabna žena! Troperesna deteljica pa vendar-le žaluje, ker nima več svoje gojiteljice. Žaluješ zlasti ti, predragi moj Radoslave! Toda ne žaluj preveč, saj ona je rešena vseh skrbij in nadlog. Jaz se je hočem spominjati v molitvi in pri sveti daritvi. Ti se ne boš toliko tolažil s svidenjem onkraj groba, toda moč poezije ti bo zadušila žalost, in tvoj značaj bo moško prenašal udarec neizprosne usode, katera z železno voljo dela črte v pota našega življenja. Ta železna volja tvoje neizprosne usode — jaz bi rekel: pota božje previdnosti — naj tudi tebi pripravi s cvetjem nasuto cesto mirnega življenja. Pa ti si tako nestanovitni! Vsaka najmanjša prememba zunanjih pojavov te pretrese, gane, dela nezadovoljnega. Toda vedi, dragi mi družo: zunanja sila počenja z nami razne stvari,

tudi življenje vzame človeku, a volje ne more ukloniti. Volja ravna sama iz sebe, to nam priča naša zavest, pričajo razni duševni pojavi. Le pomisli, kak pritisek moraš prestati od svojih „višjih“, toda volja tvoja se ustavlja, in želiš si, da bi bil svoboden in da bi našel miren kot, „kjer bi bil sam svoj gospod“. Ali bi mogel tako — brez svobodne volje? Ti tajiš prostost svoje volje, in vendar ti je ta prostost tako ljuba in draga! Predragi Radoslave, ne daj se voditi samo srcu, ampak sodi dejanja z bistrim in hladnim umom. Zakaj srce ne sme voditi uma, ampak narobe. Srce človeško se mi zdi kakor ženska. Voditi je moraš, drugače krene na napačna pota in še tebe izvabi v pogubo. Um zapoveduj, srce bodi pokorno! A ne da bi srce bilo neobčutno, marveč naj bo krepko, močno, globoko. Stvarnik sam je zarisal to razmerje v človekovo naravo. Osvobojenje srca se mi zdi kakor ženska emancipacija, bolehav izrodek moške oslabele volje. Torej v prvotnost nazaj! *Retournons à la nature!* pravi Rousseau. Volja bodi taka, kakor se javlja v zavesti. Le pogledj dela velikih narodov! Ali niso te velike vojske, te velikanske stavbe, te neverjetne iznajdbe izraz in pojav krepke volje? Ali niso nasprotniki vsake velike ideje — le branitelji zločnosti ali komoditete, zagovorniki privilegiranih stanov, zavora razvoju velikih talentov, opora tepcev, paraziti ljudstva, posebljena lenoba? Ljudje brez volje so ničvredna „masa“. Zato, ljubi Radoslave, imej le vedno pred očmi svoj namen, ki ga si postavil! Doseči ga moraš, in da ga dosežeš, treba je odstranjevati vse ovire ter ne vsakega zunanjšega dogodka in vtiska upoštevati kot imenitno ali odločilno stvar. Ne glej na desno, na levo, ampak stopaj samozavestno po trnjevi poti! Ne ustraši naj te vsaka malenkost, moško prenašaj udarce od zgoraj in od spodaj! Bojuj se pa pravilno, kakor pravi sv. Pavel: „Kdor se bojuje na premago, ne bode venčan, ako se ni postavno vojskoval.“ In te postave, ta pravila so tista, ki nam jih je mati vsadila, ki nam jih je duhovnik vcepil. Imej še tako visoke ideje,

bodi še tako delaven, a brez npravnosti te izbrišem takoj iz vrste velikih mož. Prave npravnosti pa zopet ni brez prave vere.

Toda dovolj! Kvišku imejva srca! Ljubi mi Radoslave, moško prenašaj udarec, ki ti ga je zadal minuli mesec, in najlepši venec na grob tvoje matere bodi spomin na njene nauke. E, niso zastonj zlati, ti nauki!

Tvoj

stari prijatelj v novi
obleki

Krešimir.

III.

Radoslav Krešimiru.

Na Dunaju, listopada 189 .

„Danes je pa nedelja“ . . . Ti Krsnikovi stih mi zvené na ušesa že ves dan. Danes in včeraj sem bil še nekoliko poetičen, ker ni bilo treba dva dni vežbati se. Bila sta namreč dva dneva prosta, ker je bil včeraj sv. Leopold, niževavstrijski deželni patron, torej zapovedan praznik. Ta dva dneva sta torej poetična, vendar ne tako kakor svoje dni. Pod vojaško suknjo le redkokdaj biva poezija, dejal mi je naš kadetni korporal. Biva pa včasih vendar-le.

Zadnjič smo stali v vrsti v „Pratru“. Bil je otožen jesenski popoldan, kakoršen mi že od nekdanj ugaja, kakor veš. Z otožnega neba je jel sneg naletavati, a mi smo stali v vrsti s tornistri na ramah in s puškami v rokah. „Feuer!“ in zabobnel je strel. Tedaj je bivala pod marsikatero vojaško suknjo poezija, vsaj pod mojo. A ko smo morali v vojašnici na večer delati „Gewehrgriffe“ do šestih, tedaj je minula vsa poezija. In ko sem moral potem še jedno uro snažiti puško, tedaj ni bilo poezije ni trohice več, tedaj se je povrnilo staro vojaško življenje v mojo glavo. Tako je to življenje! — Ves čas „štejem ure, štejem dni“, da bodem prost, da bodem delal po svoji glavi. „Gorjé mu, kdor ni nikdar sam svoj gospod, bedakom posoditi čas mora, glavo in roké!“ S tem sicer ne rečem, da so naši višji „bedaki“, a stan . . . ni záme.

A bodi, kakor hoče. Ako sem odslužil jedno osminko, odslužim še ostalih sedem osmink te babilonske sužnosti, kjer je le to dobro, da misli človeške niso pisane na čelu. — V mestu nisem bil danes in ne grem; zadovoljen sem, da morem mirno ležati na svoji postelji, dasi je tudi to prepovedano.

Tako je torej z mano. Zato sem se razveselil tvojega pisma. V tujini odmeva vsak glas iz domovine tako prijetno. Želim, da tvoje pismo ne bi bilo zadnje, ker mi posebno ugajajo tvoji listi. Le preveč me ne poučuj, saj veš, da jaz ljubim poezijo, to divno hčerko nebeško, toda poezijo brez naukov. Ta spada v drug delokrog. Kjer so sponse, tam ni poezije! Vem, da se v tem ne vjemava, toda vsak po svoje. „Jeder sehe, wo er bleibe“, pravi Göthe.

Srečen človek! Zopet si splezal za stopinjo više. Ti si naredil že konkurz, čaka te mastna župnija, jaz pa še vedno tavam po prašnih ulicah dunajskega mesta ter kolnem dneve svojega rojstva. Vem, da ti ni po volji, ako tudi tebe stavim med navadne ljudi, čeprav si blagoslovljen, toda ne morem drugače. Atom si v vesoljnem stvarstvu kakor jaz, moker si za kožo kakor jaz, iz mesa si in kosti kakor jaz, pehaš se in trudiš, da dosežeš svoj idejal — zložno življenje. Vem, da porečeš zopet: sodiš me krivo. A kaj, kakor mislim, tako govorim. Usoda je usoda, in če so te v semenišču preparirali za vedno devištvo, če so ti dali novo obleko, niso ti slekli starega človeka. Le prosim te, kadar sediš pri polni mizi, okušaš treznega cvička in obiraš mastnega piščanca, prosim te, da tedaj tudi mene ne pozabiš, ker si apostol ljubezni.

Pa kaj! Za mene je raj izgubljen, za mene ni prostora pri bogato obloženi mizi. Izkušnjo sem delal — prvi državni izpit, in zletel sem, kakor je hotel slavne Tevtonije mogočni profesor. In sedaj? Bliža se mi zopet izkušnja — suhoparna, kakor je suhoparen poletni dan ob bližajoči se nevihti. Ako mi izpodleti izkušnja jednoletnega radovoljca, tedaj je končana doba mojega življenja. O, ta usoda! Ti mi praviš „talent“ — a ti si

tako navaden človek in ti živiš izvrstno, nebesa se ti žaré na zemlji, nebesa te čakajo onkraj groba. Če vse to resno premišlujem in „vase grem“ kakor izgubljeni sin, tedaj ti moram priznati, da je srečen le tisti, ki zvršuje zakon Gospodov ter vprega sebe v vašo „galejo“ liki nepoklican pesnik svojega Pegaza.

Srce je prazno, srečno ni,
Nazaj si up in strah želi.

Tedaj, ko sem se oberoč držeč materinega krila šetal po domačih livadah, zrl v domači cerkvi posvečene svetnike in iz srca molil k nebeškemu Očetu — o tedaj, tedaj vem, tedaj sem bil srečen. Nisi zastonj nedolžna, ti mladost!

V raj se prvotni povrni nazaj!

Ti praviš: samo dobre volje je treba, pa gre. Pa kaj je volja človeška? V tem se ravno ne vjemava. Ti praviš, da je volja notranje teženje, da bi dobili stvar, katero smo z umom spoznali. Po tvojem je torej prav, kakor ti delaš in praviš. Kadar ti um ne pokaže samo materijalnega predmeta (postavim mastne službe), ampak tudi formalni (postavim zložno življenje), kadar težiš torej iz celega spoznanja, tedaj hočeš in volja je tvoja. Jaz pa sem učenec Herbartov, ki razlikuje med hotenjem in želenjem. V hotenju se zavedam, da dosežem, a v želenju samem se ne zavedam. Volja je le posledica raznih notranjih sil, nagibov, predstav. Zato pa volja ni svobodna, četudi ti praviš, da je. Tu torej si greva narazen. A kaj je resnica? — Ti se trudiš s pismi, da bi me izpreobrnil kot „grešno ovco“, toda ne trudi se! Skupno lahko delujeva za narod, a versko polje naj ostane v cerkvi. Tam me lahko zmerjaš s trdovratnim grešnikom, ker te ne bom slišal. To je pač tvoj kruh! A voljo svobodno prihrani sebi, če jo moreš. Ti bi bil pač drug dečko (nekdaj si tudi bil), ako bi se ne bal „višjega“: torej svoboden nisi, ne moreš storiti, kar hočeš. Okusil bi tudi rad vse slasti, ki nam jih ponuja življenje, ako bi se ne bal zakrivljene palice, kakor jaz puške. Toda jaz si lahko preberem in si tudi bom, ti pa si ne moreš, ker si zapečaten na vse večne čase.

Port-Sajd. (Ob Sueškem prekopu.)

Kakor vidiš, sem danes celó nekoliko hudoben. Toda odpusti! Užaljen sem bil: ali radi tvojih moralnih pisem ali radi pone-srečenega svojega življenja, ne vem. Pri nas se šopiri par petičnih židov, ki jedó vsem drugim radovoljcem višjo milost izpred ust. Meni pač ni do milosti višjih, da bi je iskal pri takih puhloglavcih: zato sem prepo-nosen. To je morda tudi vzrok, da ne bom posebno avansiral pri vojaki. Za to mi tudi ni. Rad bi le skoro doslužil, da bi smel mi-sliti po svoje. Pač je trdil zadnjič naš zdrav-nik prav, ko je dejal; „Wissen Sie nicht,

dass Catarrh, Diarrhöe und Denken in der Kaserne verboten ist!?“ — Tedaj dovolj o neznosni vojaščini! — Kar se tiče univerze, izpovedati ti moram odkritosrčno, da me pravo ni prav nič več veselilo, kakor hitro sem se vpisal. Da bi mi ne bilo za leto, študiral bi medicino ali jezikoslovje. A sedaj ostanimo pravniki — živi ne pojdemo pod zemljo.

Tvoj

koprneči
Radoslav.

(Dalje.)

Po dedščini.

(Črtica. — Spisal *Dobrávec.*)

V polmračni sobi leži bolnik. Mirno trpi in udano. Nemo stojé prijatelji ob njegovi postelji; njemu ob zglavju tihoma vzdihla mlada žena ter mu briše debele kaplje s čela, sebi pa skrivne solze.

Muhe se podé v gostih jatah po stropu in stenah ter iščejo svetlih lis solnčnih žarkov, ki so se vtihotapili skozi skrbno zaprte vetrnice v sobo. Duh po zdravilih, limonadi, po izhlapevajočem potu in razodeti, gorki postelji bolnikovi je siloma legal na pljuča.

„Tako mlad, pa tako nesrečen“, je vzdihnila žena in pogledala prijatelje. „Komaj jedno leto sva bila skupaj; tako dober, tako blag je bil vedno . . .“ Naslonila je lice na zglavje in ihtela.

Bolnik, mož najlepših let, se je zdramil, pogledal topo v strop, potem okoli sebe, ženo in znanca ter se jel molčé razgrinjati zaradi prevelike vročine. Zdravnik mu je bil pa naročil, naj se varuje prehlada, ker pljučna vročica konča rada s smrtjo.

„Sedaj bo dober, sedaj bo veder; pogled ima pameten. Treba začeti“, šepetali so prijatelji, med njimi najglasneje nizek, rudečeličen, debeluhast možiček srednje dobe. Ta

je mlel, da bi bil čim prej iz družbe — neprijetnih duhov.

„Ali je že prišel notar?“ vprašal je bolnik s hripavim, kakor ubit zvon zamolklim glasom.

„O, saj ne bo hudega, Ivan! Kaj hočeš notarju?“

Ivan jo je ljubeznivo pogledal in rekel:

„Ne jokaj! Vprašam samo, če ste poslali ponj?“

„O, kako dobro nas je slišal, ko smo prej govorili o tem. Ni tako slab, ne“, razlagal je možiček na tihem; potem je pristavil glasneje:

„Smo poslali; je že tukaj, Ivan.“

„Dobro; vsaj bo vedel, da nisem baš takšen siromak!“

Nekdo izmed obiskovalcev je stopil ven po beležnika.

V kuhinji ga ni bilo; v stranski sobi je pa togovala bolnikova mati-vdova in prosila beležnika — raznih ozirov. Ta in pisar sta se krepčala z jelom in pilom za — prihodnje troške in na pol ušesa poslušala bedno starko.

„Vse sem mu zapustila; kar sem imela dote, je v premoženju; kar sem prihranila izza boljših let, je tudi njegovo — tudi podedovani

kapital. Spoznal mi je neznamenat priboljšek, nji pa — ženi svoji — je zapisal že prej vse, vse . . . Samo oni kapital . . . gospod . . . oni je še prav njegov. Ko bi bilo mogoče pomagati, lepo vas prosim, gospod!“

„Obžalujem, mamica; meni ni mogoče; ne smem. Pojdite k njemu sedaj, pa mu recite, da vam še kaj priboljša! Sedaj je čas.“

Ženska je šla k svojemu jedincu prosit. Na pragu jo je srečal mož in se strahoma umaknil, potem je pa povabil beležnika k oporoki.

„Nekoliko potrpite“, pomiril je onega na pragu in zopet zaprl vrata.

S pisarjem sta ostala sama.

„Veliko ne bo opravila“, je pošepnil, „zakaj mlade vdove si navadno o takih priložnostih dobro posteljejo za prihodnjost.“ Pisar je hvaležno pokimal, ker ga je toliko zaupanje starega šefa bodrilo v misli, da ga ima rad.

„Mislijo si menda: ako sem doslej premalo užila, hočem biti v prihodnje modrejša in previdnejša.“

„Bene dixisti!“ Beležnik ga je potapljal po rami, pisar je pa v neopisni sreči segel po kupici in jo po gospodarjevem povelju zvrnil na njegovo zdravje. Dobro mu je teknilo. Obrisal si je brke in zinil, da bi po tej ceni podrl še jedno, kar se odpró vrata . . . Beležnik se ni motil: na ves glas je prijo-kala mati od sina. „Glejte, gospod! Še ozrl se ni name. Rekel je le, pokaj da sem mu prišla mešat glavo; ona mu je — — ona mu je mašila usta s poljubi . . .“

Pisar je zopet ponižno pogledal svojega šefa in se mu priklonil v znamenje uresničenega prerokovanja. Beležnik tega še opazil ni, marveč je rekel materi: „Morda vas ne bo zabil; tudi ga lahko spomni na to kakšna priča —, jaz ne smem.“

Na tihem sta šla v bolnikovo sobo.

Rudečelični možiček ni več mogel biti brez čistega zraka, zato je povabil soseda za trenutek ven, češ, da mu ima nekaj povedati, pa sta oba smuknila na kozarček brinjevca, trdeč, da se tega najbolj bojé vsi — slabi duhovi. In prav ta dva je še mati

potem ujela v veži, ko sta se vračala, ter ju prosila: „Ne zabite me, ne zabite; vse sem mu dala; otrók ni, zato pride sedaj vse v tuje roke; jaz sirota bom morala na starost pa po svetu . . . oh!“ Beležnik je klical. Priči sta jo pomilovali, obljubili storiti, kar bo mogoče, skomizgnili z ramami in hiteli v sobo.

Soproga je odšla otožna, a mirna iz bolnikove sobe.

Nič posebno prijazno se nista gledali mati in nevesta. Bil se je tihoma boj brez orožja, prepir brez besed — boj za obstanek. Bolnik in strah pred bližajočo se smrtjo — kje je ostalo vse to?

V bolnikovi sobi so zaradi svetlobe odprli zunanja okna, in muhe so se razprostrle po svojem opraviilu; beležnik je pa s pisarjem dovrševal oporoko. S kratkimi besedami je bilo razdeljenih deset tisočakov.

„Torej tako smo naredili, gospod Kranjec . . . kakor ste rekli: za sv. maše toliko . . . cerkvi toliko . . . soprogi in materi toliko . . .“

„E, veste, gospod notar, jaz bi najrajši videl, da bi mati in žena skupaj . . . tako lepo skupno —“, oglasil se je bolnik s težko sapo.

„Prav, prav, gospod“, tolažil ga je beležnik, „lepo je to in dobro je, a vendar sigurneje . . . bolje je, da ste sami določili, kako in kaj.“

„Saj veš, kako, Ivan“, je začel zopet mleti oni, ki je z brinjevcem preganjal duhove: „Jaz želim, da bi danes osem dni to stvar ti sam popravil. Zdravniki tudi ne vedó vsega; še sedaj stavim, da bo zdravnik prej umrl kot ti. Ali bolje je, da si uredil, kar ni bilo urejeno. Torej za sv. maše? . . . za cerkev? . . .“

„Dobro, dobro! Gospoda, ste slišali? Tako, tako! Kajneda! — Sedaj-le pa prosim, gospod, bodete podpisali. Tako, tako . . . Pomagajte vi!“ je velel beležnik pisarju. Vsi so obstopili bolnika, ki je s tresočo roko začrtal nekaj kljuk, ki bi imele pomeniti njegovo ime.

„O, kako slabo pišem!“ se je začudil, in pero mu je zdrsnilo iz roke . . . V žilah se mu je pretakal že nekaj dnij — kinin . . .

„Dobro, dobro, e, hvala gospod! — Sedaj pa prosim priče.“

V nekoliko minutah je bilo vse dovršeno.

„Pa prosim, gospodje“, je pristavil beležnik, „da z ozirom na stanje bolnikovo in splošne razmere v družini molčite o tem, kar ste danes podpisali. Tako je navada. Ako gospod ozdravi pa . . . no potem — pa . . .“

Solnce je zašlo. V sobi se je zopet širil polmrak, in muhe so se družile v jate — na skupno prenočišče. Soba se je izpraznila. Bolnik se je zvijal in zdihoval na postelji, metal raz sebe odejo in bleдел raznovrstne stvari.

Mirno in skrbno mu je stregla potrpežljiva soproga; o prvi priložnosti pa, ko je slutila, da ni nepozvanih ušes preblizu, ga je hitela izpraševati:

„Kako si napravil s kapitalom?“

„Tebi ne bo krivice; napravil sem po pameti.“

Ona se je obrnila v stran, obrisala solze in v strahu mislila, kaj bo, če res umrje.

„Ali si vse zapustil ženi?“ je pozvedovala mati, ko je sama čula pri njem.

„Ne, bojte se, mati! Nisem vas zabil.“

„Morda si mi zapustil kaj malega. — Rajša grem beračit, kakor da bi živela od njene milosti.“

Bolnik je bleдел o marsičem, samo odgovora ni vedel; materi so silile solze v oči.

V dveh dneh mu je ponehala vročina. Bil je popolnoma zaveden, samo slaboten, slaboten . . . Po vsi hiši je zavel veselejši duh. Prišel je zdravnik in povedal, da je nevarnost samo še tri dni; sicer je pa bolnik najtežje že prestal — —.

„Danes sem vesela“, je rekla skrbna žena. „Zdravnik me je potolažil, hvala Bogu!“

Tudi mati je zabila minule neprijetnosti in češče mislila — na svoja opravila. Bolnik ni potreboval več tolike strežbe; hiša je bila pa polna zaostalega dela in polna radovednih ljudi, ki bi radi za vsako stopinjo trikrat plačilo.

Po vasi se je razširil glas: gospodu Kranjcu je bolje! Nehali so tudi preobilni obiski.

Mirno je minula noč, minulo tudi drugo dopoldne; popoldne je pa bolnik — izdihnil v rokah svojega dušnega pastirja . . .

Zopet solze! Jokala je mati po sinu, gospodinja po soprogu. Tekle so solze, kakoršnih ni mogoče zadržati, ko je žrtva smrti mož v cvetu mladosti.

Ljudje so milovali mlado vdovo in jo tudi blagrovali, ker je po soprogovi smrti dedovala lepo imetje in lepe tisočake; mati jo je pa smatrala v hiši tujko, ki ji je ugrabila najprej sina v svoje mreže, sedaj po vrhu še vse drugo . . .

Sosedje in znanci, ki so hodili pokojnika kropit in molit za pokoj njegovi duši, so videli v hiši solzne oči in neprijetne obraze — —. A kdo bi mislil o tem na kraju žalosti?

Priče so ostale mož-beseda. Vsi so bili kakor nemi o tem, kar je določal testament. Zato je bilo tudi mnogo, mnogo žalovanja.

Ko so pred pogrebom napolnili hišo sorodniki pokojnikove soproge, njegovi prijatelji, znanci in taki, ki so mislili, da jih prav gotovo ni zabil v testamentu, se je mati-vdova zaklenila v svojo sobico — —. Spodobnost jo je silila moliti za rajnega dušo in kazati žalost tudi na zunanje; potreba je bila, da bi svojo bolelost potožila temu in onemu; srce ji je pa govorilo, da so prišli — ti-le kakor volkovi pobrat vse, vse . . .

Med pogrebom je jokala v sobici sama, drugi v cerkvi in na grobu. Pogrebci, ki so bili danes na račun dedščine dobro pogoščeni in dobro plačani, so pa ugibali, spravljaje pogrebno orodje v mrtvašnico:

„E, kaj? Ne bo ji sile, ne. Otrók nima; še pred letom se bo možila. Dandanes ob denarju tudi žalost mine prej kot nekdaj. Sinoči smo govorili, da bi bil — onegov — pripraven . . . Star je dovolj, bogat tudi, rudeč tudi, masten . . . O, Bog nas varuj!“ Sosed je blebetača sunil pod rebra in mu molče pokazal mlado vdovo na grobu.

* * *

Lepo jutro je bilo, ko sta se nekaj tednov pozneje peljali mati-vdova in nevesta-vdova

na sodišče k osmrtni obravnavi. Vsakdo se je radoval krasnega vremena, le na vozu je imel voznik prvo besedo — prvo in zadnjo.

Pol ure pozneje sta stali pred sodnikom. Obe sta tiščali k nosu in k očem beli ruti, morda zaradi lepšega. — Sodnik je potegnil pred-se zvezek aktov, potrkal tobačnico, založil pošten oščipek, potem razgrnil veliko, modro ruto po kolenih, zgrabil jo na pripravnem kraju, potisnil vanjo nos in — zatrobil, da je odmevalo v tretjo dvorano.

„A, a a! Sedaj bomo pa začeli, no, no, no! Ne bo veliko sitnosti.“ Mož razgrne počasi oporoko in prebere kakor je znal, nam-

reč preveč skozi nos: „Za sv. maše — — cerkvi — — kar ostane: polovico materi in polovico soprogi! Sta zadovoljni s tem?“

„O, jaz sem prav zadovoljna“, je prva veselo vskliknila mati. „Saj sem vedela, da me ne zabi; zmerom je bil tako dober z menoj.“ — „Tudi jaz sem prav zadovoljna“, je potrdila sinaha, in sodnik je moral počakati, da ste se razjokali. So-li bile to solze hvaležnosti, iznenadenja ali solze sreče? Kdo more to uganiti?

Zadovoljno sta se vračali domov in se med potoma domenili, da hočeta po smrti obe počivati poleg njega — poleg svojega Ivana.

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal Podgoričan.)

(Dalje)

V.

Odkar se je bil Ribnikar razdril s Štempiharjem, seveda ni mogel zahajati več tje, v druge gostilne je bilo odročno, tudi denarja ni preostajalo, in tako je zahajal v Stransko vas v gostoljubno Žolgarjevo hišo, kjer je dobil družčino bratov in sester, ki so bili ž njim jednake starosti. Tje je prinašal nove časnike in si izposojal knjige, katere so tam imeli, in dostikrat je posedal cele popoldneve in večere med fanti in dekleti.

In tako se je prigodilo, da se je Ribnikar pri Žolgarju popolnoma udomačil. Iz prijaznosti in prijateljstva se je izcimila in rodila ljubezen med mladim Ribnikarjem in starejšo Žolgarjevo hčerjo Marijo, katera ju pa ni osrečila. O, ko bi bila ta dva vedela, da se njune sanje ne uresničijo! Ogibala bi se bila in umikala drug drugemu ter si ne nakopavala gorja in nesreče.

Ali kaj pomisli mlad človek? Nič! Trdno se nadeja, da pride bodočnost taka, kakor mu jo slika domišljija, in ljubi svoj vzor, ki je dostikrat izvor nesreče.

Ribnikar in Žolgarjeva Marija sta mislila, da vesta o ljubezni sama.

Toda?

Izkušene stare ženice in tudi možički, o katerih bi človek mislil, da ne marajo na svetu za nobeno drugo reč kakor še za svojo smrt, katerim je navadno že precēj opešal vid in so doživeli že marsikaj v dolgi dobi svojega življenja, uganejo kaj naglo, kaj se godi med mladimi ljudmi.

Vaščanke, Žolgarjeve sosede, šepetale so si in prikimavale kmalu, zakaj hodi mladi učitelj Ribnikar k Žolgarjevim. In od jezičnih ženic so zvedeli radovedni možički, mladi in stari, in naposled je vedela vsa vas, zakaj obiskuje Ribnikar Žolgarjeve.

Zato pa ni bilo hudih besedij. Vaščanje so si mislili:

„Lejte, če se vzameta, bode vsaj jedna preskrbljena. Dote ji itak ne bo imel kdo dati. Naj se imata!“

O priliki je pa zaupala vaščanka Skoporepka to skrivnost Štempiharici, ki je bila po svojem očetu z Žolgarjevimi nekoliko v rodu. Skoporepka ni mislila nič hudega,

saj še ni vedela, da se Štempiharjevi in Ribnikar ne vidijo dobro —, in je pripovedovala, kaj in kako se govori. Motilo je ni, da se je Štempiharica jako veselila te novice. Ko je skončala Skoporepka povest o Ribnikarjevi ljubezni, vpraša Štempiharica hlastno:

„Ti pa, kaj misliš, ali je z Žolgarjevo Marijo vse v redu? Ali kaj veš? Ali si kaj slišala? Saj veš, taki-le mladi ljudje . . . nimajo — pameti.“

Skoporepka skomizgne z ramami.

„Menda je že! Pa kdo ve? Ognja in slame ni varno imeti skupaj!“

„Ako še kaj zveš, pridi mi povedat! Ne bi videla rada, ako bi se o moji sorodnici govorilo kaj napačnega! Dam ti kozarec vina, ako si žejna.“

Skoporepka popije vino in obljubi priti povedat vse, kar pozvé.

Štempiharica, ki je bila popolnoma potegnila za svojim možem, pozabila je bila prijateljstva Ribnikarjevega, katerega je nekdanj poleg svojega ljubega Francka imela najrajša; sedaj ga ni črtila nič manj kakor njen mož. Poišče hitro svojega moža, da mu brž pové, kar je zvedela.

„Ču, čuj, kaj sem zvedela! Ta Ribnikar, ki nas ne pusti v miru, hodi k Žolgarju v vas in tam se je zvaril s starejšim dekličem. Uh, ta tič!“

„Pa res?“

„Ravnokar mi je pripovedovala Skoporepka; ona že vé, ker je v vasi. Sedaj ga boš pa lahko premaknil!“

„Saj ga tudi bom! Ni zaslužil drugega, ker hujska ljudi proti nam. Kaj njemu mar zame in za moje delo, kaj mu mar za moje sosede in moje kupčije? Le čakaj!“

Zadovoljnost ju je obšla, ker sta upala, da se bo dal Ribnikar odpraviti.

„V Kočevje pojdem in v Ljubljano in tam povem šolskim gospodom vse, kar počenja ta Ribnikar pri nas: kako hujska ljudi, neti sovraštvo in se tudi véde pohujšljivo. Da, ljudi pohujšuje s svojim življenjem in vzgledom. Eh, ni vrag, da bi ga ne spravili! Proč mora! Tak človek ne bo učil naših otrok, rajši zapremo šolo!“

Tako sta grozila Ribnikarju in ukrepala, kako bi ga najlože spravila strani.

Ko se je vračal o poznem mraku Ribnikar mimo Štempiharjevine zamišljen v svoje načrte in sanjarije, zdrami ga neko težko pridržano hahljanje. Ozre se in opazi na klopici pod hruško trgovca in njo, kako sta z rokami čez usta pridrževala glasen krohot.

Razburjen pospeši korake, Štempiharica pa prasne v glasen krohot, da je Ribnikar čutil, komu velja zabava onih dveh. Udarijo mu na ušesa Štempiharjeve besede:

„Pa se je bil zamudil! Kratkočasno mora biti pri Žolgarju, ker naš gospod učitelj ne vedó, kdaj domov!“

Kri je silila Ribnikarju v obraz, srce mu je bilo nemirno in slutnja, da morda vé Štempihar za njegova pota, ga je morila. Oh, neprevidnost!

Hodil je po sobi gori in doli nemirno, v ušesih mu je pa zvenelo krohotanje njegovih sedanjih nasprotnikov. Žal mu je bilo, ker se je tako spozabil, da je v zasmeh neprijateljem. Ali kaj sedaj? More-li nazaj? Ali bi bilo pošteno zapustiti njo, ki je zapupala njegovim besedam? Oj, koliko trdnih sklepov!

Štempihar ni maral sam iti v boj zoper učitelja. Ker je imel s svojimi denarnimi zvezami v rokah občinske može in po njih občine vsega kota, izbral si je občinskega svetovalca Klepčevega Matija za svoje orodje: on naj bi hodil okrog gosposke. Preskrbel si je brž občinskih spričeval, katera niso učitelja Ribnikarja hvalila.

Oborožen s temi spričevali se je peljal Klepec v Kočevje in v Ljubljano. Pred toliko gospôdo seveda človek ne more kar tako v navadni obleki, obleka dela dostikrat moža, in zato se je bilo treba Klepcu pošteno obleči, predno je šel pred tako gospôdo. Kupil si je lepega črnega blaga in krojač Škarjevec mu je ustvaril lepo obleko, kakor bi jo na njega vlil. Oj, kako mu je pristojala! Njegovi ženi je kar srce igralo, ko ga je gledala v novi obleki, saj ni vedela, da je tak možak. K lepi obleki je bilo

pa treba še prikupljivega obnašanja. Človek, ki hoče pri veliki gospôdi kaj doseči, ne sme stati kakor štor, katerega se človek najrajši ogne.

Klepčevka, ki je večkrat slišala, da se mora človek po kancelijah klanjati in hliniti, da kaj doseže, ga je učila:

„Matijec, ko prideš pred gospôdo, ne smeš imeti rok od zadaj na hrbtu, ampak tako-le ob sebi, in prikloni se globoko. Ne do tal, ampak vsaj toliko, da se z nosom dotakneš kolen, seveda ne preveč, da se ti ne vlije kri. In ko govoriš, lepo govôri, začni vselej: ‚Gnadjiv gospod!‘ potem pa povej vse, kar veš, in še več, saj nobeden gospodov ne ve, kako je v resnici. Jezika ne varuj, in kadar treba, pokaži tudi denar, saj ti bo Štempihar povrnil vse, vse. Oh, denar ima čudovito moč: zaprte duri odpira in veliko in mogočno gospôdo omehča in ukloni, da je prijazna, domača, postrežljiva.“

Tako oblečen in poučen se je odpeljal Klepec po opravku.

Vso pot si je izmišljal, kaj bi govoril, da bi dovršil svoje imenitno poslanstvo. To, kar se je res zgodilo, zdelo se mu je premalo. Vrh tega se je bal gospôde v Ljubljani, ki ni kar tako, da bi ž njo zobal črešnje.

Ko je prišel v Ljubljano, poiskal je z mnogim popraševanjem gospoda, ki je imel takrat usodo ljudskih učiteljev v rokah.

Potrka, pritisne kljuko in se zmota v gospodov kabinet.

„Sedaj-le!“ misli si Klepec.

Prikloni se do kolen pred gospodom ali: o, joj! — prask! — in hlače so dobile špranjno. Ta nezgoda ga je zmešala in razburila, da je zarudel kot pipec. Za hip je bil pozabil, kar se je bil zmisllil potoma in ni vedel kam pogledati. Gospoda je lomil smeh, in malo je manjkalo, da ni raztresel smehú. Potrka osuplega Klepca po rami in ga prijazno opomni:

„Priatelj, drugikrat morate biti previdnejši! Nikar se preveč ne priklanajte, dokler ne veste, iz kakšnega blaga so hlače! Nič ne dé! Le povejte, kaj želite!“

Klepec dobi pogum, da začne:

„Jaz sem Matija Klepec iz Zadnje vasi; saj ste menda že slišali o meni, ker sem občinski svetovalec in posestnik. Prišel sem k vam, gnadjivi gospod, povedat in se pritožiti, da je pri nas učitelj Ribnikar, katerega morate premakniti ali kar je še bolje, deti ob službo.“

„Zakaj?“ začudi se gospod.

Klepec je pripovedoval na dolgo in široko, kar si je bil v glavi sestavil o Ribnikarju. Gospod se je kar čudil, da se o tem učitelju dotlej ni bilo zvedelo ničesar.

Spričevala tudi niso hvalila Ribnikarja, in tako je bil gospod prisiljen zahvaliti Klepca, ker je storil tako dolgo in težavno pot in razkril učiteljeva slaba dela.

„Gospod Klepec, bodite prepričani, da Ribnikar danes osem dnij ne bo več v Središču.“

„Saj tudi ne sme biti!“ potrdi prav po domače Klepec, ki je bil vsled uspeha in gospodove prijaznosti dobil dovolj poguma.

Z zavestjo, da je dobro opravil, vrnil se je domov, prej si je bil pa še pri Virantu zašil razparane hlače. Ko pride na Štempiharjevino, pilo in pelo se je na srečen odhod Ribnikarjev.

„Oh, kdo neki je sedaj na vrsti“, vzdihne Blisek, sloneč pri oknu, „ker je zopet tako vpitje?“

Štempiharjevi prijatelji in Klepčevi znanci so brž raznesli po vsem kotu:

„Ribnikar pojde od tod!“

Žolgarjeva Marija se te novice ni razveselila prav nič. Ko je prišel Ribnikar, ga je vprašala:

„Ali pojdeš res od tod? Pa mi ne poveš ničesar?“

Ribnikar se začudi:

„Jaz? — Zakaj?“

Potolaži jo, zagotavljajoč, da ne pojde nikamor, ker ni prosil odtod in tudi ni vzroka za prestavljenje.

Vendar je bil razburjen, kaj neki pomeni ta govorica? Pred nekaj dnevi mu je bilo priletelo na uho:

„O, saj bo šel! Potem se bo pa lahko zopet zarastla steza do Žolgarja.“

Takrat ravno ni opazil teh besedij, toda sedaj so se mu zdele značilne. Ker se pa ni čutil krivega, bil je miren.

Neki dan dobi s pošte uradno pismo.

Odpre brž, da vidi, — na! — roke se mu stresó in obledi, — dekret! — — Prestavljen!

Bere in bere.

„Zakaj?“

„Zaradi slabega in pohujšljivega vedenja. Seliti se imate takoj . . .“

Papir zmečka in ga vrže po tleh, kakor bi bil papir kriv nesreče. Hodi po sobi gori in doli, podpira glavo ob mizo, v glavi se mu pa podi misel za mislijo, načrt za načrtom . . . Prestavljen! . . .

„Slabo vedenje. Na, to imam! Res, slabo je bilo: dal sem se zapeljati. To imam za plačilo, da sem drugim služil za hlapca. Zares, skoro bi dejal, da mi je prav, ker sem se vtikal v nepotrebne stvari. Kaj so mi mari ti ljudje in njih homatije! Naj se praskajo, kolikor hočejo, naj se oderejo, pusti jih v miru!“

Ko je tako premišljal in premišljal, sklene takoj zapustiti kraj, da bi ne bil prijateljem v zasmeh. Zbere knjige, obleko in zloži vse v omaro in zaboje. V mraku gre

k Blisku in mu naroči vse potrebno gledé selitve.

Po noči, ko je že vse spalo, gre iz šole, odpravljen na pot. Srce ga je vleklo v Stransko vas k Žolgarju. Kako naj tolaži Marijo in sebe!? S čim? Dobro ime, katero je še imel, odvzeto mu je bilo z današnjim dnem.

Nasloni se na ograjo in premišlja, kaj bi storil. Tako visi kake pol ure, a potem jo naglo mahne po cesti iz Središča.

„Z Bogom!“

Pri Žolgarju se ni oglasil.

„Ribnikarja ni več! Šel je!“ zavpijejo drugi dan ljudje.

„Haha! Na! Sedaj pa ima zadosti!“ pripovedoval je Štempihar. „Kaj mu je bilo treba vtikati svoj nos v moje stvari.“

„O, noben učitelj nas ne bo komandiral!“ vpili so drugi. „Mi smo ga predstavili.“

Dosti ljudij je pa reklo:

„Škoda ga je!“

Žolgarjeva Marija si je od žalosti zakrila obraz in ihtela in zdihovala:

„Le zakaj ga ni bilo? Oh, kam je šel? — Mar ne vé, káko me je pustil? Lažnivec, Kaj mi je vse obetal?“

Toda vsi vzdihni niso pomagali. Ribnikar je bil tedaj že daleč. (Dalje.)

Častitljiva starost.

„Na nebu nešteto zvezdic plamtí,
Te zvezde so njega lépe očí,
S katerimi zre po zemljici speči,
Ki sanja o sreči, sreči slepeči.
Lepé so zares te nebne očí,
Ki svetijo sredi tihe noči,
A lepše od njih očí so mi tvoje,
Ti nádeja moja, dete ti moje!
Saj pógled tvoj sega na dno mi srcá,
Tje, kamor ne more zvezda nebá;
V globino srcá mi pógled tvoj sveti,
Prav kakor žar solnčni sveti poleti . . .
Nikar ne umri mi, dete; ti žij,
Da dolgo še zrem žar tvojih očij;
Še dolgo z očmi mi ljubkimi sevaj
In mamici svoji srce ogrevaj!

Na vrtu vse polno cvete cvetic,
Vrtníc in še drugih cvetk krasotic,
Ki daleč vonjavo točijo blago,
Vonjavo razkošno, milo, vsem drago.
Res lepi so cveti, mil je njih vonj,
A sličnega tebi iščem zastonj.
Najlepša cvetica ti pač si meni,
Ah mamici skrbni pa zapuščeni:
Za vse te cvetice vrtne cvetó,
Ti dete pa cveteš zame samó;
In nihče do tebe nima pravice,
Jaz božati sama tvoje smem lice . . .
Aj, dete, nikar mi ti ne umri,
Mar hitro mi rasti, hitro cveti,
Pa čednostij toči blago vonjavo, —
In boš mi v zabavo, boš mi v proslavo!“

H. KAULBACH

Jako ržavca v ženskem (staro-sloven-
lily. Kriegerich I. še drugi jeziki, naprilo pak

Sitna sestra.

Slikal H. Kaulbach.

Pri detetu bolnem mati sedí
 In to beseduje, to govori.
 Pa dete ne sluša njene besede
 In neče več čuti vzdihov nje bede.
 Zaman so vse njene grenke solzé,
 Zaman so besede njene sladké,
 S katerimi dramí ona otroka:
 Koščena že smrtna grabi ga roka.
 V očeh, glej, njegovih ognja več ni,
 Cvetočé prej lice naglo bledí;
 Nič več ne šepeče, rokič ne vspenja, —
 Že v njem je zamrla iskra življenja . . .
 Pri lepem mrličku mati sedí
 In bridko ihtí in milo ječí:
 „Oh, nimam več svoje cvetke — otroka!“ . . .
 V brezmerni bridkosti reva se joka.

Pod nebom pa nočnim angel letí,
 V noč tiho spev njega tak se glasi:
 „Kako je pač lep rod čisti v svetlobi,
 Špomin mu bo večén, ko je že v grobi!
 Čeprav se prezgodaj loči s svetá,
 Čestito že starost rod ima ta:
 Saj čisto življenje, to ti je dika,
 To častna je starost, starost velika.
 Ker všeč je bil Bogu, bil je odvzet,
 Iz grešnikov srede bil je otet;
 K počitku je mlad, pa čist se ulegel,
 Častitljivo starost on je dosegel . . .
 Kaj starost pregrešna hasni ljudem,
 Ko starost ta všeč ni božjim očem!
 Vse lepše od nje se bo lesketala,
 Mladost, ki je zgodaj tek svoj končala!“

M. Prelesnik.

Slovénška liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg M. Mesića, S. Ljubića i. dr. sestavil Andrej Fékonja.)

Radi byša Slovèni, jako
 slyšaša veličija božija svojim
 jazykom.

Nestor.

Pripomenek.

Beseda liturgija, grški λειτουργία, od λείτος naroden, javen, in έργον delo, služba, znači prvotno v obče kako javno delo, očitno službo.¹⁾ V svetem pismu ozir. Luk. 1, 23, Apost. 13, 2, Hebr. 9, 21 je služba božja v templu, nabožno delo; a zato v cerkvenem jeziku kristijanska služba božja, bogočastje. Zatem pomeni „liturgija“ posebej opravila duhovnikov, zlasti delitev sv. zakramentov in blagoslovila; in v najožjem zmislu je daritev sv. maše, način mašo služiti, mašni obred.

Eus. Renaudot: Liturgiarum orientalium collectio, I. 152 opredelja liturgijo tako-le: „Pod imenom liturgij se morajo razumevati obredne knjige, spisane po javni oblasti cerkveni in po njeni uporabi potrjene, v katerih se nahajajo obredi in molitve za sveto mašo in za delitev sv. zakramentov.“ (Paris. 1715, Freft. 1847). — V rimski cerkvi so

izza tridenškega cerkvenega zbora (sredi XVI. veka) take knjige liturgijske: „Ceremoniale Romanum“ za papeža; „Pontificale romanum“ in „Ceremoniale episcoporum“ za škofe; pa „Missale“, „Breviarium“ in „Rituale“ v obče za mašnike.

Kakor je Kristusova cerkev prvotno jedna jedina, tako je tudi liturgija njena, daritev svete maše in delitev svetih zakramentov, v glavnih oblikah bila in je ostala od začetka sem jedna in ista. Vendar so se v raznih časih in po raznih krajih z ozirom na svojstva dotičnih narodov in ljudstev dodajali razni obredi, primerni svetosti bogočastja. Vsled tega so se razločevale v nebistvenih stvaréh liturgije na iztoku od liturgij na zapadu; in od todi zgodovina raznih liturgij: tam jeruzalemske, aleksandrijske, konstantinopelske, armenske i. dr., tu rimske, mediolanske, galske, španske ali mozarabske itd.

Od liturgije, bogoslužbenega reda ali obredstva, je ločiti liturgijski jezik, t. j. jezik, v katerem se opravlja služba božja. Liturgija nikakor ni isto kakor liturgijski jezik. Ista liturgija, n. pr. rimsko-katoliška, je lahko izražena v latinskem, (staro)-slovénskem in še drugih jezikih; nasprotno pak

¹⁾ Dr. J. Alzog: Univ. Kirchengesch. I. 9, 244.

lahko rabi isti jezik za različne liturgije, n. pr. latinski za rimsko, mediolansko, gal-sko itd. Vsi jeziki, ki se rabijo pri liturgiji, smejo se imenovati liturgijski jeziki, n. pr. hebrejski, asirski, grški, arabski, koptovski, armenski, latinski, poslednjič slovénki (staroslovénki), uveden po svetem Cirilu in Metodu.¹⁾

Pri nas Slovencih je sedaj, kakor znano, rimsko-katoliška liturgija v latinskem jeziku.

Kar se posebej dostaje slovénke liturgije, o kateri tu govorimo, treba pomeniti, da je ta liturgija, ki sta jo uvedla Ciril in Metod, zaprav liturgija cerkve konstantinopelske, prevedena iz grškega jezika na slovénki. A kakor je urejena dandanes in se je ohranila še deloma pri Hrvatih, kateri so ostali zmerom v cerkveni zvezi z Rimom, je rimska, rimsko-katoliška liturgija, t. j. po rimskem obredu, samo da je v jeziku staroslovénkem, in s pismom glagoljskim, odkoder se tudi včasih imenuje „glagoljska liturgija“. Popolni naslov Cirilove-Methodove liturgije bi torej sedaj bil: „Rimska liturgija v slovénkem jeziku z glagoljskim pismom.“ Skrajšani izraz je tudi: „slovénko-latinska, liturgia slavo-latina.“

Drugi Slovénki, kateri so pozneje pristopili v veri k Carigradu, n. pr. Bolgarji, Srbi, obdržali so sicer bogoslužbeni jezik slovénki, a v liturgiji imajo svoje obrede grške cerkve, ter se po teh kakor tudi z nekaterimi predmeti cerkvene discipline razlikujejo od katoličanov, posebej rimskih. A mnogo predrugačena je sv. Cirila in Metoda slovénka liturgija pri Rusih, kateri so naposled (1660) postali neodvisni od grškega patrijarha carigrajskega ter imajo od tedaj svojega patrijarha-metropolita v Moskvi. Sicer pak tudi jezik pri teh Slovénih v liturgiji dandanes ni več čisti izvorni „slovénki“, ampak je več ali manj izpremenjen po živem narodnem dotičnega plemena; kakor tudi v cerkvenih knjigah cirilo-metodijskega obreda sedaj namesto glagoljskega pisma rabi takozvano „cirilsko“.

I. Ciril in Metod.

„Radostni so bili Slovénki, ko so slišali veličja božja v svojem jeziku“.

S temi preprostimi besedami nam je ruski letopisec menih Nestor kratko označil delovanje slovénkih apostolov sv. Cirila in sv. Metoda, kakor nam je še po drugih zgodovinskih poročilih znano posebe v deželah Véliki Moravski in Dolenji Panoniji.¹⁾

Razna slovénka plemena na jugu in s te strani Karpatov so bila že za rana in ponajveč le z neznatnim odporom sprejela vero Kristusovo. Nekateri od teh pokrščencev so se oprijeli iztočne cerkve in ž njo grškega življa in grške omike; tako Srbi in Bolgarji. Drugi pak so se oprijeli zapadne cerkve ter rimskega življa in rimske prosvete, kakor Hrvati in Slovenci; a ti so bili porazdeljeni med razne cerkvene pokrajine: Hrvati so bili pokorni metropolitu spletskemu, Slovenci patrijarhu akvilejskemu in nadškofu salcburškemu; panonski in moravski Slovénki pa tudi salcburškemu nadškofu in pasavskemu škofu.

Krščanstvo je bilo torej do polovice IX. veka prilično daleč razširjeno med Slovénki. A vera Kristusova še ni bila prodrila popolnoma med slovénki narod, ni bila v njem še živa. Razven tega je bilo pa še tudi mnogo poganskih ostankov, katere je istotako trebalo odpraviti. Ta posel sta prevzela in ga izvêla brata Solunjana, Ciril in Metod. „Po delu Cirila in Metoda so Slovénki ne samo sprejeli katoliško vero, kar je vendar največje, temveč tudi dostojno nravnost in olikanost običajev v življenju. A ta blagovestnika sta tudi prva iznašla znake za njihovo pisavo, pretolmačila največji del svetega pisma v narodno besedo in uredila sta svete obrede primerno narodnemu duhu. In iz teh vzrokov bo Cirilovo in Metodovo ime proslavljalo vse potomstvo pri vseh Slovénih, od Jadranskega morja do zadnje Novgorodske pokrajine.“²⁾

¹⁾ Matija M e s i ć: Povêst Isusove cêrkve. U Zagrebu 1865. Sime L j u b i ć: Oglédalo književne po-viesti jugoslavjanske. U Rieci. I. 1864.

²⁾ Papež Leon XIII. 5. mal. srpana 1881.

¹⁾ Liturgični jeziki. A. Žnidarčič. 1892.

Ciril in Metod med Jugoslovéni.

O Cirila in Metoda neposrednem delovanju med južnimi Slovénimi imamo malo pristnih virov.

Takozvana bolgarska legenda ali životo-pis sv. Klementa škofa bolgarskega pripoveduje, da je Konstantin, to je naš Ciril, v Carigradu, odločen z bratom za misijonarja v Moravsko, s pomočjo božjo „zložil pisma in začel pisati evangeljsko besedo: *Isprva bé Slovo*“, to je prevajati iz grškega na slovénki jezik sv. evangelista Janeza. Metod pa da je krstil bolgarskega kneza Borisa in se mnogo trudil, da zatre zmoto (?!), ki je prišla od Frankov k Bolgarjem, namreč, da sv. Duh ne izhaja samo od Očeta, temveč tudi od Sina. — V Bolgariji bi se bila torej mudila Ciril in Metod na potu v Veliko Moravsko leta 863. Vendar ta povse z bolgarskega stališča pisana legenda gledé verjetnosti ni posebno zanesljiva v tem, kar se tiče poslovanja naših blagovestnikov med Bolgarji.

Ciril in Metod sta delala štiri leta in pol za sv. vero v Moravski pri knezu Rastislavu, utrjevala sta ondotni narod v sveti veri, mladeniče pa učila in pripravljala za cerkveno službo. Nato sta se napotila koncem l. 867. v Rim, kamor ju je bil pozval papež Nikolaj I. Na tem potu sta prišla v Dolenjo Panonijo k Blatenskemu jezeru, kjer je tedaj vladal slovénki knez Kocelj. Kocelj je sv. apostola lepo sprejel, z veseljem pozdravil slovénke knjige ter jima izročil petdeset učencev, da jih poučujeta, kakor nam to priča Življenje sv. Konstantina. Knjige slovénke pa so bile liturgijske knjige, katere rabijo pri službi božji, t. j. sv. maši in pri ostalih cerkvenih obredih, pisane s takozvano glagoljico, kakor jo je bil zložil Ciril bržčas po starejih primerih (a ne z ono azbuko, ki se sedaj navadno imenuje cirilica). To delo sta sveta provzročitelja baje začela bila že v Carigradu, kakor govori o tem tudi Življenje sv. Metoda, ter sta zatem v Moravski dalje prevajala sv. pismo in obredoslovne knjige na slovénki jezik.

Potujoča takoj iz Panonije dalje proti Rimu sta morala Ciril in Metod iti ali skoz severno Hrvaško ali pa skoz južno Slovenijo. O tem nam nobeno istodobno sporočilo ne pové ničesar. Šele poznejši pisatelji omenjajo nekaj tega. Tako veli dalmatinsko-hrvaški letopisec sredi XII. veka, da je bil tam „filosof imenom Konstanc“, koji v zemlji Budimira „naredi popove i knjigu harvatsku i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu“; in koroški historiograf Hieronim Megiser v „*Annales Carinthiae*“ 1612 pravi str. 568, „da je Metod baje prišel tudi na Štajersko, Koroško in Kranjsko k Slovencem“. No, ker je bil Metod še pozneje sam dvakrat v Rimu, l. 869. in 879., ter je torej v vsem šestkrat prehodil pot med Italijo in Panonijo, oziroma Moravsko, pač je spoznal oboje, t. j. zgornje posavske ali celó dalmatinske Hrvate in Slovence na južni strani Drave. Ciril je umrl v Rimu že dné 14. svečana l. 869.

V Metodovi nadškofiji. Metod, na prošnjo kneza Kocelja leta 868. posvečen v Rimu od papeža Hadrijana II. v škofa in zatem l. 869. povzdignjen v nadškofa, je bival najpreje v Dolenji Panoniji. Jedro Metodove nadškofije je bila Gorenja in Dolenja Panonija, zatem na južni strani Dunava Srbija in na severu kneževina Velika Moravska. Ta nadškofija je torej obsegala pokrajine, po katerih so vladali knez panonski, veliki župan srbski in knez velikomoravski. Segala je na jugu do Drave ter na zapadu do tedanje Koroške in Iztočne marke; a na iztok in sever najbrže do severnih državnih mej Velike Moravske. Slovenci, stanujoči na zemlji sedanje Ogorske in severoiztočne Štajerske, živeli so v Metodovi nadškofiji, žal, da le prav kratko.

Že naslednje leto 870. so vrgli Metoda bavarski škofje v ječo ter so ga imeli v Nemčiji zaprtega tri leta. Osvobojen s pomočjo papeža Janeza VIII. (873) je šel Metod za kratko v Moravsko h knezu Svetopolku, a nato se zopet vrnil v Panonijo. Ali po Koceljevi smrti, že l. 874., ni mogel slovénki nadškof tukaj več tako lahko opravljati svoje službe, ker je sedaj dobil to deželo v vrhovno

oblast nemški kralj Karlman, kateri jo je povse združil s Karantanijo, pa je takoj zopet razprostrl nad njo svojo cerkveno moč škof salcburški. Zato je Metod moral spoznati, da mu tu ni obstanka, ter je tako odšel v severni del svoje metropolije, t. j. v Moravsko, kjer je pa tudi moral še mnogo trpeti od veternjaka kneza Svetopolka in od svojega podškofa, zvičajnega Wichinga nitranskega, do l. 882. Umril je 6. mal. travna l. 885. na Velehradu.¹⁾

Slovénka liturgija.

Početek.

Kakor je papež Hadrijan II. osnoval panonsko-moravski cerkvi hijerarhijo, tako je povlastil ali avktoriziral tudi slovénko liturgijo. Ko je odpustil škofa Metoda l. 869. v dežele slovénke, dal mu je poslanico, v kateri je očitno odobril njegovo in pokojnega Cirila delovanje ter izrečno dopustil porabo slovénkega jezika v službi božji.

Ta velevažna poslanica papeža Hadrijana II., ki se je ohranila v staroslovénkem prevodu v Življenju sv. Metoda, glasi se v dotičnem odstavku:

„Hadrijan, škof in služabnik božji, k Rastislavu in Kocelju . . . Mi pa troje radosti polni smo stvar premislivši sklenili poslati v vaše kraje Metoda, posvetivši ga z učenci, sina našega, moža dovršenega razumom, da vas pouči, kakor ste prosili, in da prevéde knjige v vaš jezik, po vsem cerkvenem pravilu popolno, in s sv. mašo, to je s službo božjo, in krščenjem. Kakor je filozof Konstantin začel z božjo milostjo in s prošnjo k sv. Klementu: tako, ako more tudi kdo drugi dostojno in pravoverno učiti, bodi sveto in blagoslovljeno od Boga in od nas in od vse katoliške in apostolske cerkve, da se lahko naučite zapovedij božjih. Ta jedini pa ohranite običaj, da se pri maši najpreje čita apostol in evangelij po rimski, zatem slovénki, da se izpolni beseda sv. pisma . . . Ako bi se pa kdo od izbranih vam učiteljev in učencev, ušesa vaša od resnice odvräču-

jočih na zmote, predrznil zavajati vas, grajajoč knjige vašega jezika, ne bodi izobčen, ampak samo v sodbo dan cerkvi, dokler se ne popravi . . .“

Ko je dobil Metod tako oblast od papeža, nastavil je po deželi svoje v Rimu v duhovnike posvečene učence in tudi sam posvečeval sposobne može v mašnike, označeval je sveto vero in uvajal v službo božjo slovénki jezik. Tudi je dokončal prevod še nekaterih knjig svetega pisma na slovénki jezik in to s pomočjo dveh brzopiscev, kakor svedoči pisalec njegovega življenja.

In radostni so bili Slovéni, ko so slišali veličja božja v svojem jeziku. Uredba Metodova, zlasti slovénka služba božja, je bila ljudstvu toliko ljuba, da se je vse prijelo slovénkega škofa in narodnega duhovništva.

Toda čim uspešneje se je razvijalo Metodovo delovanje, tem večja nevarnost se je pripravljala zanj in za njegovo škofijo. Nemški škofi, namreč salcburški, frizinški in pasavski nikakor niso hoteli priznati Metoda za škofa. Obsodili so ga na zatvor in mu zabranili vsako delovanje v Panoniji in Moravski, pa ga še tudi pozneje hudobno in lažnivo tožili pri rimski stolici in na knežjem dvoru, da je krivoverec in nepokornež, pa da ne jenja od slovénkega bogoslužja.

Papež Janez VIII. sicer ni mirno gledal, ko so se kratile pravice Metodove, ampak je karal njegove nasprotnike: vendar dočim se je mnogo brigal za panonsko metropolijo, ni bil izprva prijazen slovénki liturgiji. Mislil je namreč tudi on, da se sme služba božja opravljati samo v hebrejskem, latinskem in grškem jeziku, in potem je upal, da bo odpornike panonske metropolije nekaj potolažil, ako odpravi porabo slovénkega jezika v službi božji. Pa tudi v tem pogledu je premenil pozneje svojo misel, ko je začel z vso marljivosti urejati cerkvene razmere med Slovéni, posebno na jugu, pri katerih so se ravno godili velevažni dogodki in se je odločevalo, ali k Rimu ali k Carigradu. Pozval je namreč Metoda v Rimu, da iz njegovih ust sliši, ali veruje in uči tako, kakor je bil obljubil rimski stolici.

¹⁾ Dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti. V Ljubljani. 1885.

Metod se je zagovarjal v zboru mnogih škofov. Kakšen je bil uspeh te obrambe, spoznamo iz pisma papeža Janeza, pisanega knezu moravskemu Svetopolku rožnika l. 880. Ta regest se nahaja v vatikanskem arhivu ter slove poleg latinskega izvirnika tako-le:

„Janez, škof, služabnik služabnikov božji, ljubemu sinu Svetopolku, slavnemu grofu . . . Metoda, častitljivega nadškofa vašega smo vprašali vpričo postavljenih bratov naših škofov . . . On pa je izpovedal, da po evangeljskem in apostolskem nauku, kakor sveta rimska cerkev uči in je od očakov izročeno, veruje in peva. Mi pa, vidé, da je on v vseh cerkvenih naukih in koristih pravoveren in pospešen, poslali smo ga vam zopet, da vodi sebi izročeno cerkev božjo, ter zapovedamo, da ga kot lastnega pastirja sprejmete z dostojno častjo in spoštljivostjo in z veselim srcem; zakaj mi smo vsled svoje apostolske oblasti njemu potrdili predpravico njegovega nadškofovstva in odločili, da za zmerom z božjo pomočjo trdna ostane . . .

Pismena slovénška naposled, od pokojnega Konstantina filozofa iznajdena, s katerimi se Bogu hvala dostojno glasi, pravom

hvalimo, in zapovedamo, da se v istem jeziku Kristusa Gospoda našega slava in dela oznanjujejo; ne namreč samo v treh, nego v vseh jezikih Gospoda hvaliti nas sveto pismo opominja . . . Niti je zdravi veri ali nauku kaj nasprotno, ali maše v istem slovénškem jeziku pevati, ali sv. evangelij ali berila božja novega in starega zakona dobro prevedena in raztolmačena čitati, ali druga časoslovna opravila vsa sloviti; zakaj kateri je naredil tri glavne jezike, hebrejski namreč, grški in latinski, isti je ustvaril tudi vse druge na hvalo in slavo svojo. Zapovedamo vendar, da se v vseh cerkvah vaše zemlje zaradi večjega veličastja evangelij latinski čita, in potem naj se, v slovénški jezik preveden, oznanja ušesom ljudstva latinskih besed ne razumevajočega, kakor je videti, da se v nekaterih cerkvah godi . . .“

Tako je torej papež Janez VIII. s to preznamenito poslanico Metoda proglasil pravovernega in cerkvi koristnega in ga potrdil v njegovi metropoliji ter v imenu cele cerkve odobril in zopet dovolil porabo slovénškega jezika v službi božji. (Dalje.)

Andreejevo potovanje proti tečaju.

(Spisal *prof. dr. Simon Šubic.*)

(Dalje.)

Nekaj pred poltretjo uro je bil Andree v vsem pripravljen za odpotovanje. Podajal je roko vsem, kolikor jih je dosegel. Z krepkimi besedami se je poslavljajal od vseh pričujočih. Živo je izjavljajal srčno zahvalo za njih pomoč in za toliko prijaznost, da so ga počastili s svojim spremstvom do današnjega vzleta. Tudi Fränkel in Strindberg sta k slovesu krepko podajala in stiskala roke. Andreeju se je videla na obrazu hladnokrvnost, odločnost, srčnost, energija in čvrsta volja, ne umakniti se pred nobeno zaviro, ne prestrašiti se pred nobeno nevarnostjo.

Ko potem Andree na glas pokliče: „Strindberg, Fränkel!“ stopila je trojica v gondolo pod balonom. In spremljevalca sta hitro odvezovala vrvice, ki so, pripete po straneh kolibe, nosile in držale balon, da se ni pre zgodaj izmuznil iz kolibe.

Spremstvo se je zavzelo in je strmelo, ko je videlo, da se v resnici odpelje trojica junakov v smrtno nevarnost. Tihi in nekako otrpnjeni so poslušali navzoči zadnje Andreejevo povelje, ko je štel z naglasom: „Jedna, dve, tri!“ — In ko so pomagalci, stoječi pod balonom, odvezali zadnje vrvi, s katerimi je bil balon privezan na tleh, je ,te-

čajni orel' ponosno in veličastno splaval iz odprte kolibe v višavo.

Bilo je ob dveh 35 minut popoldne.

Pred svojim vzletom Andree ni pozabil ne svojega kralja, ne svoje domovine. Švedski kralj Oskar je prejel ta-le telegram:

„Spitzbergija, 11. malega srpana ob dveh 25 minut popoldne. V trenutku svojega odpotovanja prosijo tovariši severne ekspedicije Vaše veličanstvo, da blagovolite prejeti njih ponižni pozdrav in presrčno zahvalo.

Andree.

In stockholmski „Aftonbladet“ je objavil dne 17. mal. srpana ta-le telegram iz Tromsö:

„Skladno s prejšnjimi objavljenimi sklepi smo danes (11. mal. srpana) — nedeljo ob 10. uri 35 minut jeli odpravljati se na pot in ob treh popoldne smo že v višavah. Bržkone nas ponese veter proti severo-vshodu. V zgornjih višavah upamo, da zadenemo na ugodnejše vetrove. V imenu tovarišev izrekam najtoplejši pozdrav domovini in prijateljem.“

Andree.

Vzlet se je godil med srčnimi voščili in donečim vzklikanjem: „Hurá!“ — Z veselim, zaupnim obrazom je gledal Andree nizdoli na zaostale prijatelje in spremljevalce; in takoj se ti odkrijejo ter zavihé v rokah pokrivala v znak zadnjega slovesa in pozdrava. Andree pa zakliče na ves glas: „Hil-sen bieme tie Sverige! Pozdrav Švedom doma!“

Razgubil se je le-ta zadnji klic, „severni orel' pa je hitel kakih 60 metrov visoko po zraku proti severu.

Takoj pa nastopi trenutek bridkih skrbi za ogledovalce, zakaj viharni jug je zapodil balon naravnost tje proti zobčastemu robovju višave Smeerenburg; bati se je bilo, da ga pogubi ob robatem skalovju. K sreči pa v bližnjem trenutku puhne vanj močan piš, ki je privršal po prelivu od jugo-vshoda ter odpahnil balon od nevarnega skalovja in zagnal na odprto morje. A ta rešilni puh je zadel ‚orla‘ tudi od vrha premočno ter ga potlačil toliko nizdoli, da se mu je gondola za nekaj trenutkov vsedla na morje. A kmalu

zmaga moč vodikovega plina ter dvigne ‚orla‘ do prejšnje višave.

Ob tem ogledovanju in opazovanju so zapazili zaostali spremljevalci, da na balonu ne visé vse tiste vlačilne vrvi, katerim je Andree toliko zaupal. Troje spodnjih oddelkov, po 30 metrov dolgih, se je pri vzletu razsulo ali odtrgalo od zgornjih koncev, in obležali so na pobrežju. Zrakoplovec Machuron je tolažil prijatelje, da iz tega pogrška ne bo nobene nevarnosti, zakaj Andree je vzel za pritežje s seboj precèj take zaloge.

Na videz je bil balon koj začetkom malo pretežak, bodisi da je bilo pritežja preveč, bodisi da je bil vzgon premajhen; že pred očmi ogledovalcev so izmetali popotniki nekoliko vreč peska.

Nekaj minut po vzletu je plaval balon prav tako, kakor si je želel Andree: letel je proti severu nad ravnim, nizkim polotokom „Holländernäs“. Pa še jedenkrat ga je pred očmi ogledovalcev butil premočan puh jugozahodnega vetra ter ga pahnil proti skalovitemu grebenu, imenovanemu „Vogelsang“. Videlo se je kakor bi vihar treščil ‚orla‘ ob kleč, a z daljnogledom se je dobro razločilo, da je balon preplaval kleč nekaj metrov nad njo.

Ko je bila ura tri, tedaj je Andree s severnim ‚orlom‘ izginil gledalcem izpred očíj.

Kaj je s potniki?

„To bridko vprašanje, ali porodi osoda našim junakom svetle ali temne, vesele ali žalostne ure, smo si ponavljali“, pravi Machuron, „ko smo se po vzletu zbrali na vojni ladiji Svensksund. Par ur po vzletu smo se pripravljali za odhod in sedeli na ladiji krog čaš penečega se sekta. Veseli smo bili sicer, da je vzlet zvršen, a trla nas je skrb za življenje drznih junakov.“

V tej veseli družčini je bilo tudi čvetero tistih švedskih častnikov, ki so spremili Andreeja na Spitzbergijo, da vidijo njegov vzlet. In s temi častniki se je odpeljal Machuron v Andreejevo domovino in je ž njimi obiskal švedskega kralja Oskarja. V posebni avdijenciji jih je sprejel kralj z odlično prijaznostjo. Celu uro je poslušal nji-

hovo sporočevanje o pripravljanju in o slovesnem vzletu. Posebno se je kralj zanimal za misli pariškega aeronavta Machurona o dozdevnem izidu tega drznega podjetja.

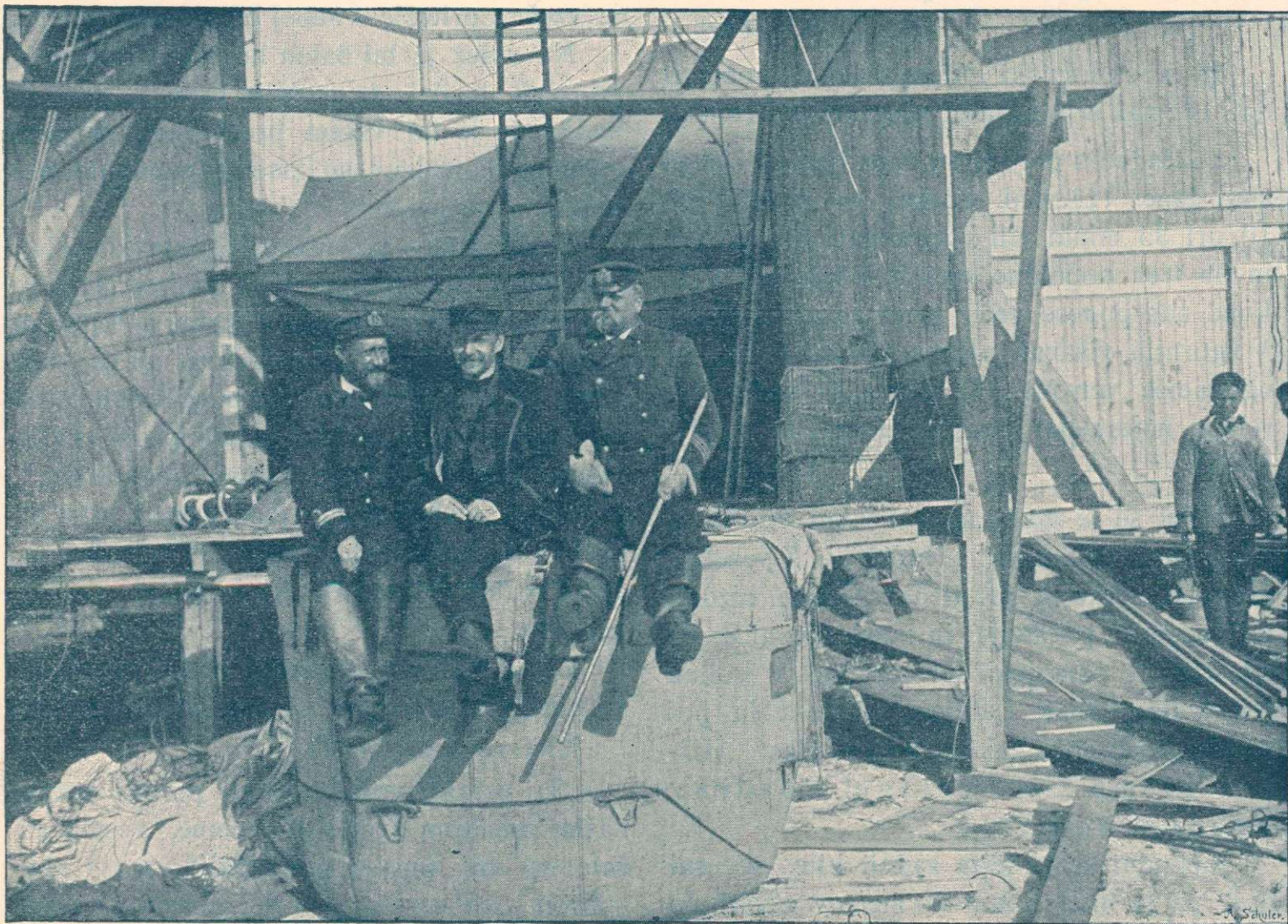
H koncu njihovega pogovora je rekel kralj ves ganjen: „Naj spremlja roka božja te junake na njihovi nevarni poti!“

In nato reče Machuron k slovesu: „Naj ga spremlja milo polnočno solnce po

nevarnih potih in sveti naj mu polna luna in sijajna severna luč, če ga prehiti dolga arktična noč v ledenih puščavah severnega okrožja!“

III. Polnočno solnce in arktična noč.

Severni vrh ali „Kap“ Skandinavije in še celó več bližnjih krajev, n. pr. mestece Vardö, imajo poleti svoje polnočno solnce.

Andree in tovariša pri balonu. (Andree s palico.)

Vardö na severnem vrhu Skandinavije ima polnočno solnce. Od 14. vel. travna do 27. mal. srpana sije ondi solnce nepretrgoma. Od 21. listopada do 20. prosinca pa ostane solnce brez prenehljaja skrito pod obzorjem ter traja dolga arktična noč. V višjih polarnih deželah taka noč ni svetla, če je ne razsvetlujeta luna in severna luč; sploh je temna, da na streljaj daleč ne spoznaš ne človeka ne živali.

Na Spitzbergiji solnce ne zajde od dné 20. mal. travna do 22. vel. srpana. Tedaj sije tudi, ko je polnoč. Med tem časom se nabere toliko toplote, da znaša noč in dan — da govorimo po domači navadi — 4 do 10 Celzijevih stopinj. Temu nasproti je pa od konca vinotoka naprej ravno tako dolga noč — in kakšna noč! Mraz je tako hud, da je zima pregnala vse ljudi, ki so izkušali naseliti se tamkaj. Holandskega kapitana Ba-

venelega in zamrznjenega. Neokretni robovi, ki so nam ravnokar pretili s svojim mrzlim obrazom, so kakor živi, ko jih zadene čvrstejši sijaj.

Ako si dobro predočimo to naravo na severu, umevamo, od kod prihaja tista sila, ki napolni dušo s hrepenenjem prodirati naprej in naprej proti severnemu tečaju, ne vprašaje po težavah in zaprekah onih krajev.

Meseca vinotoka se Spitzbergija odene bolj na debelo s sneženo haljo in pokoplje se pod gosteje nabranimi visokimi gubami ledenega plašča, ko solnce zapušča te kraje in se vsa narava pripravlja za hudo zimo.

Solnce, ki poseva zadnje dni za kratke ure izpod obzorja, ni več prejšnje vse oživljajoče solnce, ki deli stvarjem življenje in rast: to je nekako mrzlo solnce, ki postarani naravi ponuja zadnje obledele žarke k žalostnemu slovesu; to je solnce na pol že premagano od zmagujoče mrzle teme. Le včasih še posveti nekaj medle rudečice čez sive in mrzle pokrajine. Tanke mrenaste meglice plavajo kakor žareča jadra nad tonečo solnčno zvezdo, ki ponuja zadnjikrat deželi blišč svoje divne lepote. Naposled preprezajo mežave čede meglá z nepremagljivo silo nebo, zatemné zadnjo žarno solnčno svetlobo ter pregrnejo deželo s trojno temoto. Arktična noč nastane in pogrezne ledene puščave v kruto zimo.

Zatonil je vir zemske luči. Le tanka nitka svetlobe, žarnemu razorju jednaka, loči začetkom — potem pa tudi ta izgine — temno oblo našega svetá od mračnega svetovnega prostora. Neki blede pómrak, zmes bledobe in rudečine, ostane za nekaj dnij na oboku nad zatonivšim solncem. Ta zadnji svetli-kasti obok se znižuje dan na dan, vse stvari izgubé svoje sence; čim dalje bolj tužno tulijo mrzli vetrovi, ki prepihujejo temne kupe ledenih škrljij. Mrzleje in mrzleje je po ledeni puščavi. Z ledom pokrito morje je pa topleje kakor zrak nad njim. Kadar se kje pretrga ledena odeja, izpuhteva izpod ledú ledeni, dimasti sopar. To je tista ledena megla, ki preobleče in pobeli vse stvari kakor pri nas ob mrzlih jutrih, da je kar vse

kosmato, kakor bi bilo obsuto z volnatim perjem. To je ivje.

Jasne zvezdatne noči pa so vendarle prijetne. Razkosano ledovje s svojo sneženo odejo se vidi čisto in svetlo kakor alabaster; nad glavo se popotniku razpenja z zvezdami obsuti obok sivkasto-višnjevega neba. Dokler solnce še ni zatonilo pregloboko pod obzorjem, se vidijo opoldne proti jugu nad rudečkastim obokom vijoličaste tančice zmrznjenih soparjev, ki izpuhtevajo iz novih razpok po ledovju.

V jasnih nočeh, posebno ob ščipu, ima svetloba lune in njen odsev na belih sneženih tleh tako moč, da se dá čitati srednje-debeli tisek. A toliko da se pooblači in skrije luna za meglami, nastane takoj taka tema, da na streljaj daleč ne ločiš psa od lisice. Julij Payer pripoveduje, da bi mu bili tovariši ustrelili priljubljenega psa „Sumbu“, češ lisica je, ako bi ne bil sam pristopil o pravem času. In ko se je meseca listopada pri-tepel mlad medved blizo ladije, so petnajst korakov daleč streljali vanj pa v temi — bilo je ob mlaju — niso toliko razločili, da bi ga bili zadeli.

Ako greš ob takem času le malo streljajev od ladije, pa je ne vidiš več. Puško moraš nositi napeto pod pazduho, zakaj iz bližnjega brloga, iz razpoklin in prepadov med ledom stopi nenadoma pred-te medved. Ako bi po snegu hodé ne vtiskoval svojih stopinj in delal sledú, še zašel bi v najbližji okolici.

Le semtertje prinesó v takih temnih nočeh ognjeni prikazki na nebu — meteori — in severna luč nekaj svetlobe.

Ko pa luna zopet posije na nebu, odkrije se ti razsvetljena okolica daleč na okrog. Lovec lazi sedaj po leskečih obronkih in po grobljah razkosanega ledú, lazi in občuduje samotno lepoto malih gladkih planjav, po katerih še nobena sila ni razkosala ravnega ledú.

Brodarja pa obhajajo žalostne misli, ko se ozira na zamrznjeno ladijo. Zakaj neki in od kodi tužne misli? Koga, naj je najsrčnejši junak, ne bi mučila negotovost, ali pride in kdaj pride iz takih ledenih oklepov. Vse

venelega in zamrznjenega. Neokretni robovi, ki so nam ravnokar pretili s svojim mrzlim obrazom, so kakor živi, ko jih zadene čvrstejši sijaj.

Ako si dobro predočimo to naravo na severu, umevamo, od kod prihaja tista sila, ki napolni dušo s hrepenenjem prodirati naprej in naprej proti severnemu tečaju, ne vprašaje po težavah in zaprekah onih krajev.

Meseca vinotoka se Spitzbergija odene bolj na debelo s sneženo haljo in pokoplje se pod gosteje nabranimi visokimi gubami ledenega plašča, ko solnce zapušča te kraje in se vsa narava pripravlja za hudo zimo.

Solnce, ki poseva zadnje dni za kratke ure izpod obzorja, ni več prejšnje vse oživljajoče solnce, ki deli stvarjem življenje in rast: to je nekako mrzlo solnce, ki postarani naravi ponuja zadnje obledele žarke k žalostnemu slovesu; to je solnce na pol že premagano od zmagujoče mrzle teme. Le včasih še posveti nekaj medle rudečice čez sive in mrzle pokrajine. Tanke mrenaste meglice plavajo kakor žareča jadra nad tonečo solnčno zvezdo, ki ponuja zadnjikrat deželi blišč svoje divne lepote. Naposled preprezajo mežave čede meglá z nepremagljivo silo nebo, zatemné zadnjo žarno solnčno svetlobo ter pregrnejo deželo s trojno temoto. Arktična noč nastane in pogrezne ledene puščave v kruto zimo.

Zatonil je vir zemske luči. Le tanka nitka svetlobe, žarnemu razorju jednaka, loči začetkom — potem pa tudi ta izgine — temno oblo našega svetá od mračnega svetovnega prostora. Neki blede pómrak, zmes bledobe in rudečine, ostane za nekaj dnij na oboku nad zatonivšim solncem. Ta zadnji svetlikasti obok se znižuje dan na dan, vse stvari izgubé svoje sence; čim dalje bolj tužno tulijo mrzli vetrovi, ki prepihujejo temne kupe ledenih škrljij. Mrzleje in mrzleje je po ledeni puščavi. Z ledom pokrito morje je pa topleje kakor zrak nad njim. Kadar se kje pretrga ledena odeja, izpuhteva izpod ledú ledeni, dimasti sopar. To je tista ledena megla, ki preobleče in pobeli vse stvari kakor pri nas ob mrzlih jutrih, da je kar vse

kosmato, kakor bi bilo obsuto z volnatim perjem. To je ivje.

Jasne zvezdatne noči pa so vendarle prijetne. Razkosano ledovje s svojo sneženo odejo se vidi čisto in svetlo kakor alabaster; nad glavo se popotniku razpenja z zvezdami obsuti obok sivkasto-višnjevega neba. Dokler solnce še ni zatonilo pregloboko pod obzorjem, se vidijo opoldne proti jugu nad rudečkastim obokom vijoličaste tančice zmrznjenih soparjev, ki izpuhtevajo iz novih razpok po ledovju.

V jasnih nočeh, posebno ob ščipu, ima svetloba lune in njen odsev na belih sneženih tleh tako moč, da se dá čitati srednje-debeli tisek. A toliko da se pooblači in skrije luna za meglami, nastane takoj taka tema, da na streljaj daleč ne ločiš psa od lisice. Julij Payer pripoveduje, da bi mu bili tovariši ustrelili priljubljenega psa „Sumbu“, češ lisica je, ako bi ne bil sam pristopil o pravem času. In ko se je meseca listopada pri tepel mlad medved blizo ladije, so petnajst korakov daleč streljali vanj pa v temi — bilo je ob mlaju — niso toliko razločili, da bi ga bili zadeli.

Ako greš ob takem času le malo streljajev od ladije, pa je ne vidiš več. Puško moraš nositi napeto pod pazduho, zakaj iz bližnjega brloga, iz razpoklin in prepadov med ledom stopi nenadoma pred-te medved. Ako bi po snegu hodé ne vtiskoval svojih stopinj in delal sledú, še zašel bi v najbližji okolici.

Le semtertje prinesó v takih temnih nočeh ognjeni prikazki na nebu — meteori — in severna luč nekaj svetlobe.

Ko pa luna zopet posije na nebu, odkrije se ti razsvetljena okolica daleč na okrog. Lovec lazi sedaj po leskečih obronkih in po grobljah razkosanega ledú, lazi in občuduje samotno lepoto malih gladkih planjav, po katerih še nobena sila ni razkosala ravnega ledú.

Brodarja pa obhajajo žalostne misli, ko se ozira na zamrznjeno ladijo. Zakaj neki in od kodi tužne misli? Koga, naj je najsrčnejši junak, ne bi mučila negotovost, ali pride in kdaj pride iz takih ledenih oklepov. Vse

okoli človeka je tiho in mrtvo: le tedaj mine strahovita tihota, ko se zgame in zaziblje velikansko ledovje. Tedaj se čuje grozno lomljenje in porivanje ledú. Popotnik misli, da ga bodo te sile požrle z ladijo vred. Takih strahov ne ukroti trenutno posijanje severne luči, ampak jih včasih še poveča.

Semttertje se vzbudi vihar. Ta lomi in kopiči ledovje ter pritiska ob ujeto ladijo kupe, visoke kakor stolp. Neznanska sila stiskajočega ledú dela mornarjem strah in grozo. In vsi ti strahovi imajo tem silnejšo moč, čim temnejša je noč. Vsa rebra ladije škripljejo, pokajo in stokajo. Besnim pošastim in zmajem jednako se bojujejo med seboj sile prirode. V taki stiski pokliče straža z usodnim glasom: „Bežite iz kajut, da se rešite!“ In ubežnik pobere peté pred pošastjo, ki je ne vidi, ker le na uho mu bijejo sile strahov.

S takimi posebnostmi dela severna noč veličasten vtisek na dušo popotnikovo. Poslušajmo, kaj pripoveduje J. Payer o svojih čustvih v dolgi noči. „Ozka bliščoba svetilnice ti nadomestuje ves svet. Noč sama nam sicer ne postavlja tako ozkih mej, a podpira jo silni mraz in hudi viharji. Nobena navada ne olajša omikanemu človeku temote ledene puščave. Vedno se čuti omikanec tujega tukaj pod nemilim podnebjem, s katerim se mora bojevati nepretrgoma. Zanj ni tako podnebje, ki zadostuje nekaterim živalim in k večjemu na pol divjim ljudem, ki ne vedó početi drugega, kakor loviti zverino in ribe, jesti in spati — in — ki nimajo v sebi nobenega spomina na boljše življenje. Neugodnim razmeram arktičnih pokrajin se ni moči v bran postaviti z nobeno drugo rečjo kakor z delom. Jediná obramba je neprestano delo — večni boj.“

„V sredi noči ni videti ne ledenih gorá, ne medvedov, tudi ne — bližnjih tovarišev; le s sluhom zapazimo njihovo navzočnost. Vse je umolknilo razven viharjev; le čuda na nebu govore še svoj veličastni jezik. Nad praznoto in puščavo polno mraza se dviga obok neskončnega nebá; na njem visé barvaste svetilnice, pripete z nevidnimi svetov-

nimi zakoni. Jednako nepokojnim duhovom se motajo utrinki po svetovnem prostoru in brez glasú in šuma se pomikajo zvezdna krdela od jutra proti večeru; za črnimi vrhovi ledenih hribov zahajajo, nova krdela pristopajo in razpošiljajo svojo rahlo tresočo svetlobo po zemlji —, pa le ne preženó neprozorne arktične noči.“

„Popotnik po arktičnih morjih je izročén milosti in nemilosti jedne ledene plošče. Nikjer ne uteče dolgi noči, nikjer se ne znebi sponotrpnosti; gibanje ledú pod nogami ga peha smrti v naročje.“

Kaj porečete vpričo takih nevarnostij o zrakoplovcu Andreeju in njegovih dveh tovariših? Za popotnike po ozračju se bojite bolj kakor za mornarje med ledovjem. Na trdni zemlji — mislite — je varnejše kakor v vihnem ozračju. Toda ni tako. Ladija se na razburjenem morju skrbno ogiblje primorskih bregov. Dalje in dalje od obrežja hiti ladija med viharjem na široko morje. Sicer jo ondi premetujejo besne sile razdraženega valovja, a razdenejo je ne, ako ni prestara ali preslabo zgrajena. Čeprav se ji polomi jadrnik, razbije se ne, dokler je ne treščijo valovi ob primorje ali skalovje. Jednako se godi z balonom v ozračju. Od besnega viharja se zaletuje semtertje, pretresa se po vseh rebrih, a pobije in poruši se ne, dokler se vzdrži v višavah. Elementarne sile ne gredó zrakoplovcem za življenje, hujša nevarnost jih čaka tedaj, ko se spusté na zemljo.

Nepopisno slovesen dogodek za mornarje po arktičnih morjih je vrnitev solnca pomladi. Da, s takim hrepenečim veseljem so popotniki večinoma pozdravljali prihod solnca, da so mu šli naproti, stopili na najvišji grič ledovja ali pa na jambor, da bi je hitreje zagledali. Odeto s škrlatnim ogrinjalom vzdiguje mlado solnce kaj počasi svoj obraz nad obzorje.

Prvikrat, ko se povrne, pogleda le z zgornjim oddelkom svojega obraza po puščavah ledenega in sneženega obzorja.

Dolgočasno, kakor zamaknjene v sanjah, molé razpadajoče ledene grude svoje vrhove,

molé orjaški ledeni hribi — v arktične podo-
dobe preslikani Sfinksi — svoje dolgočasne
glave v razsvetljeno ozračje. Dolge sence
razpenjajo tanke temne tančice za njihovim
hrbtom po leskeči sneženi planjavi. Le kaj
malo nežnega dihljaja rožne barve se ziblje
nad ledovjem in po okamenelih stolpih ledú

vzbuja prihajajoča toplota nekako otožno
donenje kakor Memnonovi kipi v Egiptu.

Počasi se pomiče solnce više in više nad
obzorje, dokler ne ostane nad njim noč in
dan. Tedaj ima popotnik zopet pred očmi
sijajni prizor polnočnega solnca.

(Dalje.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Poleg tega utopijskega prvega dela raz-
kazuje Cabet v drugem delu svoje knjige
komunizem tudi teoretično. Ikarci razlagajo
v tem delu, da je komunizem prav za prav
ustanovil Kristus, ki je prvi izrekel načelo,
da so si vsi ljudje jednaki. Sebičnost je po-
kopala prvotni krščanski komunizem. Zato
se je ohranil naposled samo med tistimi, ki
so hoteli Bogu posebno služiti: v samostanih.
Komuniška ideja je v krščanstvu tudi izven
samostanov često oživela n. pr. pri Kvêkovcih
in Herrenhutovcih. Vera torej uči komu-
nizem; uči ga pa tudi modroslovje. Vsi
znamenitejši možje so bili komunisti: Mor,
Campanella, Fénelon, Rousseau i. dr. Komu-
nizem bo gotovo povsod zmagal. Ne dá se
pa vprizoriti s silo, marveč samo s prepri-
čanjem. Ljudstvo se mora poučevati v tem
zmislu, da polagoma dozori za komunizem.
Glavno načelo, na katerem sloni — je bra-
tovstvo. Sam pravi:

„Če nas vprašuješ: Kaj je vaša veda? odgo-
varjamo: Bratovstvo. Kaj je vaše načelo? Bra-
tovstvo. Kaj je vaš nauk? Bratovstvo. Kaj je vaša
teorija? Bratovstvo. Kaj sestav? Bratovstvo.“

Zmedeni, nejasni Lammenaisov temelj
nahajamo torej tudi pri Cabetu. V tem oziru
ni prišel niti za korak dalje.

„Potovanje v Ikarijo“ so Francozi hlastno
prebirali. Po raznih krajih so se ustanavljali
„ikarijski kurzi“ (Cours Icariens), kjer se je
razširjal Cabetov nauk.

Mož sam je leta 1841. agitaciji za svoje
ideje ustanovil mesečnik „Le Populaire“. ¹⁾
V njem je še jasneje tolmačil svojo teorijo.
Bistvena stvar mu je, da se odpravi osebna
last. Nebistvena so mu pa vprašanja o veri
in o rodbini.

Cabet je vkljub svojim zmotam mnogo
koristil. Med strastí, ki so se v nemale v
proletarijatu, je vrgel načelo, da se s silo
ne dá uvesti komunizem, in s tem je namestu
krvavih uporov in anarhiških proletarskih
zvez postavil začetek mirnejši in treznejši
delavski organizaciji.

Omenjati nam je le še jednega moža, po
svojem stanu črkostavca P. Leroux-a, ki
je v svojem delu „De l' Humanité“ (1840)
zagovarjal z verskega stališča popolno jed-
nakost vseh ljudij, ki jo najlepše izraža ideja
„humanité“. Ta ne pomenja nobene posebne
države, nobene posamne rodbine, nobene
osebne lasti. Ljudje so si med seboj jednaki.
Jednakost pa izvira iz ljubezni, ki je Bog.
V njem so vsi ljudje ne samo jednaki, marveč
jedno. — Pesniški slog in vznesena beseda
sta pridobila Lerouxu mnogo prijateljev. Po-
menljiv je zato, ker je sam izšel izmed
proletarcev in ker je prvi zanesel v socijalno
obdelovanje nemško modroslovje. Njegove
spise prevevajo brez izjeme Schellingovi
nauki.

¹⁾ Geslo temu listu je slovelo: Éducation —
Moralité, Égalité — Fraternité, Association commu-
nautaire, Travail — Ordre, Liberté — unité.

S tem smo si ogledali francosko komunističko gibanje na verskem temelju, če smemo še imenovati razne zmedene pojme z verskim imenom.

Preostaje nam sedaj še druga stran: komunizem na materijalističkih tleh. Ta se je pričel ondu, kjer je ob času velike revolucije nehal, namreč — z Babeufovimi nauki.

III. Delavsko gibanje na Angleškem do l. 1848.

Owena in njegovo delo smo že opisali. Bil je v svoji družboslovni teoriji popoln materijalist. Človek se mora gibati po razmerah; nima svobodne volje, ne pravic, ne dolžnostij, ne odgovornosti. Popolnoma je odvisen od okolnostij. Po teh naukih je torej treba le okolnosti v družbi tako preosnovati, da bo vsak v njih dober in zadovoljen. In to se zgodi, če se družba uredi, kakor pravi Owen, po njegovih načelih. Owen je na Angleškem, Škotskem in Irskem osnoval 61 društev, ki so imela v Manchestru svoje središče. Njihovi udje so se imenovali socijalisti. Prvič srečamo to ime v zgodovini pri teh Owenovih učencih. Za Angleško niso imela ta društva mnogo pomena. Reybaud piše o njih l. 1848¹⁾:

„Ker ima le malo število ljudi, ki gredo vedno za vsako novostjo in za vsakim šumom, ne napreduje socijalska ločina niti po številu niti po kakovosti svojih pristašev. Izbira se splošno iz srednjega stanu, izmed ljudi, ki imajo več ponosa nego znanja. — Brez priziva obsojajo družbo in naznanjajo, da se bo izpremenila.“

Ob ravno tistem času se je pa pričelo na Angleškem med delavskim ljudstvom samim važno gibanje. Veliki obrt je jel ondi propadati, ker so se tudi druge evropske države vedno bolj lotile proizvodnje s parno močjo. Zlasti Belgija je bila v tem oziru kmalu za Angleško; tudi Francoska je pričela velika podjetja. V prvi polovici našega veka so začeli veliko obrtnost tudi na Nemškem, Holandskem in v Avstriji. Severna Amerika

¹⁾ O. c. II. str. 108 Des idées et des sectes communistes.

se je pa že izprva v velikem obrtu krepko kosala z Angleško. Čim več proizvodnje je bilo drugod, tem manjše dobičke so imeli angleški tvorničarji.

Pri tem ne smemo prezreti, da je na Angleškem vladala brez ovir gospodarska svoboda, liberalstvo, kateremu niso zakoni stavili nobenih mej, marveč samo branili so svobodno tekmovanje in svobodno delavsko pogodbo. Proizvajali so torej neprimerno hitro. Kdor je imel sam dovolj kapitala, je na lastno pest ustanovil kako podjetje; kdor pa sam tega ni mogel, zvezal se je z drugimi v delniških družbah. Reybaud piše kot sodobnik o tej zadevi tako-le¹⁾: „Angleška je zlorabljala proizvodne sile, katere sta ji mahoma podala par in mehanika; in za to prenegljenost je kaznovana. Ni mislila, da ima obrtno cesarstvo svoje meje.“

Vsled neurejenega, preburnega proizvodnje, ki je ljudi spravljalo s kmetov v obrtna središča in tako iz neznatnih mestec, ki so bila včeraj še komaj znana, napravila ogromna velemesta kot n. pr. Manchester, Birmingham in Soho, Leeds, oba Boltona, Preston, Stockport, Sheffield, Newcastle, Macclesfield in celo vrsto drugih, izpremenila se je Angleška brž v industrijalno državo. Že koncem prve polovice našega veka se je samo jedna tretjina pečala s poljedelstvom, dve tretjini sta delovali v velikem obrtu. Izprva je šlo razmerno dobro. Podjetniki so spravljali velikanske dobičke, in tudi delavci so bili toliko plačani, da so mogli živeti, dasi je tekmovanje med delavci plačo tiščalo precej nižje, nego bi morala biti po visokosti podjetniškega dobička. Nobeden ni mislil, da utegne veliki obrt nazadovati. In vendar se je to zgodilo! Obrtne krize so se pričele; najprej v predilnicah in barvilnicah. Tvorničarji so si brž pomagali s tem, da so znižali delavcem plačo. Zbornica je dognala, da so n. pr. v Stockportu družine s šestimi osebami, ki so preje zaslužile po 22—23 šilingov na teden, dobile za svoje delo v tvornicah kasneje samo 3—4 šilinge, s čimer so se komaj ubranile smrti za lakoto. Takih

¹⁾ O. c. II. III. Les chartistes str. 156.

slučajev poročajo vladni komisarji vse polno. Podjetniki so se v tej dobi izmislili nekaj posebnega v svojo korist in v izkoriščanje delavskega ljudstva. Delavcem niso več plačevali v denarju, marveč v blagu, oziroma z znamkami, katere so zamenjavali z blagom — živežem in obleko, — a samo pri svojem gospodarju. Na ta način so bili dvakrat tepeni: z nizko plačo in z dragim in slabim blagom. Ta način izkoriščanja se imenuje trucksystem. Ker rabi ta beseda Angležem, Francozom in Nemcem, nam je ne kaže sloveniti.

Trucksystem je pa vzbudil med delavci novo, krepko življenje. Videli so, da tako ne more iti več naprej. Dokler je delavec vsak sam zase, kaplja na veji, ne more doseči ničesar. Ne more se zagovarjati, ne braniti, marveč samo robovati in trpeti. Zato so se združili v delavske zveze, ki so jih imenovali Trades-Unions. Te zveze so se ločile po raznolikosti dela. Vsaka stroka je imela svojo zvezo. Izprva so bile te zveze tajne in država jih je preganjala, kjer jih je zasledila; toda polagoma so si pridobile javno veljavo, in danes se lahko čudimo tem lepim delavskim organizacijam. Z Angleškega so se kmalu razširile v Ameriko, na Francosko, na Nemško, kjer se imenujejo „Gewerkschaften“, in v Avstrijo. Tu jih je žal večinoma ustanovila socijalna demokracija pod imenom „Fachvereine“ — „strokovna društva“, ki so znana že tudi na Slovenskem.

Prvi namen teh Trades-Unions — delavskih zvez — je bila obramba delavcev proti tvorničarjem. V zvezah združeni delavci so postali krepke čete pod vodstvom svobodno izvoljenih svojih tovarišev. Proti krivicam se je pričel boj. Če je kak podjetnik pričel trucksystem ali če je znižal delavcem plačo, brž so stopili voditelji v posvet in so določili, da toliko časa, dokler se ne odpravi storjena krivica, noben delavec ne prime za delo. Pričele so se stavke, po svojem izvoru in po svojem splošnem imenu strikes — štrajki — angleškega rodu.

Če bi pa kazalo, da bi medsebojno tekmovalje utegnili v kaki stroki vkljub stav-

kam preprečiti delavske koristi, so sklenile delavske zveze še hujša sredstva. Določile so namreč, da mora četrtnina, včasih celo polovica delavcev zapustiti domovino. Navadno je odločil žreb, katere družine so v to obsojene. Brez mrmranja, v živi zavesti, da le tako more pomagati sebi in sobratom, je zapustil delavec svoj dom in se preselil v Nemčijo, Belgijo, Ameriko ali drugam. Ž njimi se je pa selila tudi ideja delavskega združevanja po celem veliko-obrtnem svetu.

Zveze so postale kmalu tako mogočne, da je moral vsak delavec pristopiti k njim, sicer mu ni bilo mogoče vstrajati pri delu. Vstop v delo so potemtakem delavske zveze izprva posredno, kasneje pa kar neposredno vzele v svoje roke.

Samo po sebi je umevno, da so si delavci v svojih zvezah tudi drugače vzajemno pomagali. Ustanavljali so si konsumna društva, kjer so dobivali po ceni dober živež in obleko; združevali so se v razne varovalne družbe: za slučaj smrti, za bolezen, starost in onemoglost.

Da so imeli potrebnega denarja za stavke, so zlagali po majhnih vsotah vsak teden, in tako so si nabrali v posamnih zvezah velike vsote denarja. Na nekaterih krajih so si vzajemno poskrbeli za zdrava stanovanja, drugod so si ustanovili svoje hranilnice. S kratka: po teh delavskih zvezah se je pričelo krepko gospodarsko življenje delavcem v korist.

Danes so angleški delavci vsled tega najlepše in najboljše organizovani, imajo v svojih zvezah ogromno premoženje; marsikje so si ustanovili lastna podjetja; drugod so dosegli to, da podjetniki ž njimi delé letni dobiček; drugod pri delniških družbah zopet, da vsako leto neko število delnic njihovega podjetja prehaja v njihove roke. Značilno pa je, da te delavske zveze, ki so se pričele precej preje, predno se je rodila socijalna demokracija, nečejo z malimi izjemami o socijalno-demokratskih načelih ničesar vedeti in da je vsled tega večina angleških delavcev nasprotna socijalni demokraciji.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

O jetiki, sušici ali deri. Spisal dr. Anton Poganičnik, tačas zdravnik v Gorici (via del Ponte nuovo št. 26), bivši skozi 25 let specialist za pljučne bolezni na Dunaju. Novo mesto 1898. Založil pisatelj. — Tiskal J. Krajec. Cena 25 kr., po pošti 28 kr. Knjižica se dobiva pri lastniku: Janku Lebanu, nadučitelju v Trebelnem pri Mokronogu (na Dolenjskem). 8°. Str. 42. — To knjižico je spisal naš pisatelj v nemškem jeziku, prevél jo je po 5. natisu g. J. Leban. Vsekako je knjižica spisana z najboljšim namenom in gotovo bo mnogo koristila, ako jo dobé umni ljudje, kakor duhovniki in učitelji, v roke in ljudi poučé o jetiki, ki je po naših krajih najhujša morilka. Preprosti ljudje, kakor naši kmetje, si pa ne bodo mnogo pomagali z njo. Tudi je za preproste ljudi nekoliko nevarno priporočati opojne pijače, zlasti žganje, kakor priporoča nekaterikrat knjižica, n. pr. str. 6. Sicer so pa pisateljevi nazori jako trezni, saj se opirajo na jako dolgo izkušnjo. — Prevod je nekoliko preveč zasukan po nemški besedi in zato semtertje težak; tudi pomot najdeš tu in tam, n. pr.: „Ne najdeš skoro dva slučaja“ nam. „dveh slučajev“, „priprosti (einfacher) katar“ nam. navadni katar; čemu: „najpoglavitnejši“, ker je že „poglaviten“ najvišja stopinja! „Kancelijska“ slovenščina jako ljubi zaimé „isti“, kakor piše tudi naš prelagalec: „Jetika se dá odpraviti, če je ista šele v začetku . . .“ Čemu vendar „ista“? Ali govori tako narod? A to le mimogredé. Sploh pa je knjižica vredna, da jo priporočamo onim, kateri lahko sebe in druge obvarujejo jetike.

Najboljša mati, molitvenik za otroke Marijine. Priredil Frančišek Bleiweis, prednik Marijine družbe v Škofji Loki. 1898. Založila dekliška Marijina družba v Škofji Loki. Tisek Katoliške Tiskarne v Ljubljani. 16°. Str. 191. Lepa knjižica po obliki in po vsebini.

Otrok Marijin, pravilnik in obrednik za Marijine družbe. Priredil Frančišek Bleiweis, prednik Marijine družbe v Škofji Loki. 1898. Založila dekliška družba v Škofji Loki. Tisek Katoliške Tiskarne v Ljubljani. 16°. Str. 152. — Za ude Marijine družbe prepotrebna knjižica, ki je lepa in pravilna ob jednem.

Hrvaška književnost.

Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva. Ko se je l. 1892. pok. Šime Ljubić, kateri je dolgih štirinajst let izdajal in urejal društveno glasilo, pre-

selil iz Zagreba v Dalmacijo, ostalo je društvo brez lista in urednika. L. 1895. so se zopet zbrali prijatelji starin in arheologije in sklenili izdajati glasilo v obliki zbornika, katerega naj bi urejal kustos arheološkega muzeja, dr. Jožef Brunšmid. To se je tudi zgodilo, in zagledala sta beli dan doslej dva lepa zvezka „Viestnika“ (str. 224 in str. 174), osnovanega na širši podlagi, kakor je bil poprejšnji. Ljubić je v svoj „Viestnik“ večinoma sam pisal, a okrog novega „Viestnika“ se je zbralo že lepo število učenjakov in pisateljev. Vsebina obeh zvezkov je jako zanimiva in raznovrstna. Med ostalimi spisi omenjam le Brunšmidove numizmastiške razprave, Bojničićeve in Laszowski-jeve sfragistiške podatke, dr. Luke Jelića: „Opis zvonika spljetske stolne crkve“ in „Crtice o najstarijoj povjesti Spljeta“ in Tkalčićeve opise pavlinskega samostana v Dubici in cistercijanskega samostana v Topuskem. Zanimivi so tudi dopisi in poročila muzealnih poverjenikov z vseh strani hrvaške domovine, kakor tudi manjša književna poročila. Oba zvezka sta bogato okrašena z lepimi slikami. „Viestnik“ hrvaškega arheološkega društva je vreden priporočila. Členi, kateri plačajo na leto 2 gld., dobivajo ga zastonj.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Sv. II. Uredio dr. Anton Radić. Vel. 8°. Str. 515. Cena 2 gld. 50 kr. Že lani sem veselo pozdravil prvi zvezek tega velevažnega zbornika, katerega izdaje jugoslovanska akademija: a še večje veselje vzbujajo nedavno izešli drugi zvezek, kateri spričuje, da se je delo začelo na pravem temelju in dobilo vestnega in spretnega urednika. V tem zvezku je najpreje: „Osnova za sabiranje in proučavanje gradje o narodnom životu“, katero je temeljito sestavil dr. Radić. Ta osnova je tudi posebej tiskana in jo dobi zastonj vsakdo, kateri bi se hotel pečati s proučavanjem narodnega življenja in običajev. Potrebna je tudi, ker se mora gradivo nabirati po stalnih pravilih. Naloga „Zbornika“ je namreč, da se zbere v njem vse, kar se pozve o narodnem življenju južnih Slovanov, in pa da se nabrano gradivo znanstveno obdela. Ko je dr. Radić v kratkih, jedrnatih potezah označil, kaj je narod in s čim se peča narodoznanstvo, sestavil je točno osnovo, po kateri se mora gradivo nabirati, in povedal je, na kak način se mora to delati. Ko bo o vseh posameznostih zbranega obilo gradiva, bode se moglo znanstveno obdelavati in le tedaj se bo moglo sestaviti znanstveno delo o življenju južnih Slovanov. Slovenci smo premajhen narod, da bi mogli kdaj misliti na izdavanje podobnega „Zbornika“, pa to tudi ni potrebno, ker nas

je akademija prijazno povabila na sodelovanje, kakor sem že lani omenil. Urednik je tudi že dobil nekaj doneskov iz raznih slovenskih krajev: vendar zopet opozarjam slovenske rodoljube in pisatelje, kateri živé med narodom in narod poznajo, da naj se pridružijo v tej stvari bratom Hrvatom, ker jim ponuja „Zbornik“ najlepšo priliko. Če bomo dolgo čakali, bo morda prekasno, ker narodno življenje povsod gine.

V „Zborniku“ je nadalje točen opis narodnega življenja in običajev iz vasi Otoka, v vinkovački okolici v Slavoniji, kateri je mojsterski opisal Jožef Lovretić, beneficijant v Djakovu. Ta spis, dasi je obširen (str. 91—459), še ni dovršen, in njegovo nadaljevanje pride v prihodnjem zvezku. Prostor mi ne dopušča, da bi se natanko bavil s tem Lovretićevim delom, s katerim si je on postavil trajen spominik: omenjam le, da je to natančna in podrobna slika narodnega življenja, kakor nam jo je mogel podati pisatelj, kateri je sam vzrastel med narodom

in se z veliko ljubeznijo in veseljem tudi v kasnejših letih bavil s tem predmetom. Lovretićev opis se zelo mikavno čita, ker je pisatelj rabil narodno govorico; pojasnjuje ga 56 lepih slik, katere so napravljene po fotografijah dr. A. Radića, kateri je bil sam prav zaradi te stvari več časa v onem kraju in se tudi sam prepričal o vsem, kar je Lovretić opisal.

Za tem opisom je „Vjestnik“, v katerem urednik prav kritično pretresuje razne književne novosti in tuje časopise, kateri se bavijo z narodopisjem. Tako bo v „Zborniku“ za vsakega prijatelja narodopisja obilo gradiva in zanimivosti. Zato ga toplo priporočamo, ker je jako kritičen in služi lahko v čast hrvaški knjigi. Odslej bo izhajal „Zbornik“ dvakrat na leto (v prosincu in malem srpanu), vsakikrat najmanj na desetih polah. Naročnina, katera je za celo leto le 2 gld., naj se pošilja: „Upravi jugoslavenske akademije“ v Zagrebu, kjer se dobiva tudi gori omenjena „Osnova“. *J. Barlè.*

Glasba.

Glasbena Matica. 1872—1897. Zbori za štiri moške glasove. Uredil Josip Čerin, koncertni vodja. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. 1897. Cena 2 gld. 50 kr. — Petindvajset let deluje že „Glasbena Matica“ v Ljubljani. S poukom, z izdajanjem skladb in vzornim proizvajanjem glasbenih umotvorov je zelo razširila ljubezen do umetnosti in oblažila okus slovenskemu občinstvu. Njej se imamo v prvi vrsti zahvaliti, da imamo že toliko umetniško dovršenih zborovih skladb, ki se pridno pevajo ne le v mestih, ampak tudi že v manjših krajih. Sicer niso vse tu zbrane pesmi izšle po prizadevanju „Glasbene Matice“, vendar se lahko ponaša tudi z njimi ob svoji petindvajsetletnici, da nam predočuje naš dosedanji napredek v vokalni glasbi. Zato je gospod urednik pridejal pesmarici nekaj življenjepisnih črtic o skladateljih, katere niso niti sistematične niti popolne, a hranijo marsikatero dobro zrno. Trinajst pesmij ima ta pesmarica skupnih s pesmarico „družbe sv. Mohorja“. Ker je ta že tako razširjena, kakor „Glasbena Matica“ nikoli ne more biti, bi se bile lahko izpuštile ali pa v drugi obliki priobčile. Prav je bilo n. pr., da je „Gl. Mat.“ natisnila pesem: „Kje dom je moj“ za moški zbor, ker je v oni pesmarici prirejena za mešani zbor. Isto je s pesmijo „Po jezeru“. Tako se lahko izpolnjujeta obe zbirki. Ne morem pa odobravati, če se ista pesem v novih izdajah objavlja samo z izpremenjeno harmonizacijo, ker se s tem pevci le motijo. „Lepa naša do-

movina“ je v obeh pesmaricah prirejena za moški zbor, a harmonizacija v Aljaževi pesmarici se mi zdi srečnejša od Čerinove. Narodne pesmi ne smejo dobiti preveč tujega nakita, da ne izgubé svojega prvotnega značaja, kakor se je zgodilo pesmi „Bom šel na planince“ (128); boljši sta „Pod oknom“ (133) in „Slovo“ (152). Natisek in oblika sta zelo lična. — Koristno bi bilo, ako bi se naši izdajatelji dogovorili, predno izdajo take zbirke, in se ozirali drug na drugega. Sedaj imamo poleg teh dveh pesmaric še „Kolo“, izdano v Zagrebu, katero ima tudi podobno, deloma isto vsebino. Po naših mislih naj bi bila „Glasbena Matica“ prevzela le izdajo onih pesmij, katere bodisi zaradi besedila, bodisi zaradi težkoče niso toliko primerne Mohorjanom. Tako bi se bila tvarina koristno razdelila. Sedaj pa — kar je, to je. Pesmarica „Glasbene Matice“ je dobra zlasti zato, ker nam podaje najboljše skladbe posameznih umetnikov skupno, tako da vidimo v njej izraženo njihovo individualnost: pesmarica družbe sv. Mohorja pa bodi poljudna knjiga tudi v svojem nadaljevanju. Tako se med seboj izpopolnjujeta! — Na opombe, da se skladbe ne smejo prepisovati, se v vsakdanji rabi pač že doslej pevovodje niso ozirali in se tudi ne bodo. Želimo „Glasbeni Matici“ velikega gmotnega uspeha pri tej pesmarici, zraven pa želimo, da se priznana dobre skladbe še vedno razširjajo — čeprav s prepisi. *E. Lampe.*

Pogovori.

G. *Dolorosus*. „*Aequam servare mentem rebus in arduis Memento*“, uči že stari Horacij. Da nas na svetu marsikatera neprijetnost tlači, je pač — po Vaše — osoda človeška. A da bi bil zato človek brezčuten za vse, tudi za „sočutnost“ dobrega človeka, je (recimo prav nežno) neprijazno. Tudi se nam nekako prisiljeno zdi, da v kupéju sedeč: „otožen molčal sem, bledél“. Morebiti je zadnja beseda od: blêsti, blêdem? „Življenje naše žalosten je dar, Ne bodi, človek, ga vesel nikár“ tako mi ne moremo učiti. Čegav dar je? Od Boga — ne? In da bi nam Bog dajal take žalostne darove, katerih bi se niti ne smeli veseliti? Kje je dobrotljivost, previdnost božja, če je Vaša trditev prava? Turški „kismet“ Vam pritrjuje —, krščanska previdnost pa ne. No pa upamo, da se Vam bodo misli potolažile; ker kakor isti pesnik zopet nekje pravi: vino pellite curas, delate tudi Vi, ko pravite: „nem pijem vino jaz“. Želimo, da v kratkem lahko premenite čute in ime, da lahko zapišete mesto: *Dolorosus — Gaudiosus!* Zdravi!

Gosp. *Ž. S. v Š.* Prečitali smo, kakor ste želeli, Vašo „Sam“. Sedaj še želite, da jo ocenimo, „ima li kako pesniško vrednost, ali ne?“ Ali ste izkušali v prozi povedati, kar ste v pesem „zlili“? „Vse me je zapustilo — tudi ti moj tiček si šel od mene. No! pa saj sem te sam izpustil, da boš vžival prostost, ker sem ti videl v srce, da si je želiš. Veseli se le „vesne krasne“, jaz moram pa tu ostati in brez tebe zdihovati in — zveneti!“ Tako! Prav trezno rečemo, da ste hoteli v te besede položiti par miligramov sentimentalnosti, a brez pravih čustev, in zato nas Vaš „izliv“ srca ne more ogreti in navdušiti. „Ostavlil — postavil“ slaba rima, „tebe — mene“, nikaka rima. Drugače se dosti gladko bere, a kaj, ko ne gre do — srca!

Gosp. *Radosim*. „Zimske cvetke“ — so pač redke, ki bi jih, predno so „cvetke“, že „mraz umoril“. „Blesteč up“, „moreč strup“, ki „zaduši upe Vaše v prvem cvetju“ — to so menda tudi le besede radi — lepšega.

Gosp. *Al. L.* Šest drobnih „pesmic“ ste nam poslali v presojo, o katerih veste, „da niso dovršene in da jim manjka še mnogo, pa bi vendar radi zvedeli, če imate kaj pes-

niškega talenta.“ Samospoznanje — prvi korak k poboljšanju! In vendar moramo reči, da imamo pred seboj nadobuden izdelek mladega peresa. Prav z lahkim srcem smemo se izreči pohvalno o drobnih pesmicah. Gladko teče beseda, — tu in tam prav lepa; nič prisiljenih vzdihov in sentimentalnih „klicajev“; misli so nekatere prav lepe, pesniško navdahnjene. Kateri bi dali prednost, je težko razbrati. Sicer pa želimo, da se ob tej hvali ne prevzamete, temveč ostanete še za naprej v zavesti, „da še niso dovršene“ in bi se dalo to in ono popraviti, predelati. Preberite na pr. kar prvo, pa popravite sami! Svetujemo pa, da se ne presilite v čustvih; — zlasti ne čutite vse preveč „žalostno“ in ne sanjajte v mladih letih „o dneh nekdanje sreče“! To bo prišlo z — leti. Pogum torej, pa marljivost: zmožnosti, kaže, Vam je dal dobri Bog v precejšni meri.

Gosp. *Vasilij Bogdanov*. Na Vaše pismo ddo? Mimogredé opomnimo, da so pesniki res razmišljene stvari. Niti datuma ne napišejo na svoja pisma, da bi človek vsaj znal, katero naj preje, katero pozneje vzame v roke, ali, se kaže-li v naslednjem pesmstvu kak napredek mimo prejšnjega. No, mimogredé! Torej na Vašo nedatirano željo, da naj „omenimo Vas vsaj v listnici in naznanimo, ali imate sploh kaj talenta za pesnikovanje“, moramo, po obljubi, odgovoriti. Moj Bog, vsak hoče, da izkopljemo précej kdo vé kak talent iz par pesmic. Res, da včasih jedna pesem zadostuje, da se spozna nadarjenost, prirojena pevska žila. Pač vse drugače zveni pesem, katero je ulil „poeta, ki je rojen“, kakor pesem, katero je z velikim trdom zveržil in opilil dozdevni pesnik. Vendar mislimo, da „tlečega stenja ne smemo ugasniti in natrtega trsta ne zlomiti“. Zato dajemo poguma i bolj slabim poskusom, če je mogoče, da se morebiti vendar s pridnostjo in s — treznostjo povzdignejo do uspehov. — Zakaj smo napisali ta uvod Vam? I, zato, ker se nam vidi, da ste tudi Vi jeden izmed tistih dobrovoljnih in dobrohotnih ljudij, ki „se vriniti hoté v trop, ki se poti in trudi“. Torej Vaše pesmice prve so to! V listu jih natisniti ne moremo, to je jasno nam in bodi tudi Vam. Reči: vse skup ni nič vredno,

bi bilo pretrdo in ne prav pravično. Imajo nekaj jedra, nekaj mislij . . . tudi niso celó slabe zunajne oblike. A okorne so, besede slabo izražajo misli, da! sem ter tje se kar skokoma podi misel za mislijo, tako da mora bralec preišljati, kaj hoče povedati, česar ne pové. N. pr. „V tihi noči.“ Misel človeška je res hitra . . . sedaj grem lahko ž njo v pekel, sedaj v nebesa; sedaj sem pri vasici, sedaj „kjer nebeški Oče bdi“. Toda v pesmi to ne gre. In naposled Vaša prošnja? Mislite mar, da je to posebna sreča za vasico, „kjer v mladosti sem igral“, če Bog dá, „da enkrat v nje zemljico Legel bom in sladko spal“? „Nebeški Oče bdi“ — se nam tako znano zdi iz druge pesmi. Tudi Vaša „Cerkvica“ ni drugega kakor posnetek one „Cerkvica tam gor sameva.“ A ni Vam bilo všeč, da bi cerkvica bila na planini, pa pastirja gledala nizdol, zato ste situvacijo premenili: Pastir naj je na planini „in pase dan na dan, Glasne pesmi tam prepeva, Da doní črez dol in plan.“ — „Črez dol in plan“ je pleonazem! „Pod planino cerkev mala Svoj

zvonik tja v zrak molí“ . . . kako malo poetično to „molenje“! In ta deček enkrat zre „iz planine“, drugič gre „z planine“: zakaj ne obakrat „s planine“, kar je jedino pravo? Posebno zadnja kitica je strašno, kako bi brž rekli, — topa. „Glej, tja h cerkvici presveti Krsto rakvarji nesó: On, ki prej je pel v planini, V jamo mora zdaj temnó.“ Prav mu je! kaj je „v planini“ tako motil, da mora sedaj v jamo. Pa ti „rakvarji“! Brr! Tudi Vaša „Nevihta“ je — igrača, in Vaša želja, „da bi dosegli skalovje brega“ se je izpolnila: ker „brodarjev in čolna več ni“. Menda se je razbil ob skalovje. Svetovali bi tudi Vam in drugim, da pijance pustite pri miru. Premalo praktični so, kakor je i Vaš v „Pijančevi baladi“. Če še povemo: ako stojite pred križem, je tisti, ki na njem visi — podoba in nas le spominja Onega, ki je j e d e n k r a t visel v naše odrešenje in sedaj ne visi več, „kakor si nekđaj visel“, mislimo, da smo dovolj povedali in vaši želji vsestransko ustregli. Sicer pa: pogum, in blagoslovi naj Bog Vaše trude!

Narodna pesem.

Pesem o vojski.

(1848.)

Kar se zdaj pri nas godi,
Daleč po svet' slovi,
Močno se puntajo vsi,
Veselja na svet' več ni.

Albert kralj Sardinski
In ta svitli papež Rimski
Sta cesarju pošto dala,
Da se bota ž njim vojskvala.

Z velikim' armadam' naproti hité,
Po mestih puntarjem šurm zvoné,
Od zad' in od spred skupaj leté
In podirajo fante mladé.

Mi vojščaki istranjarski,
Med t'mi smo tud' fantje kranjski,
Srčno se držimo
In svetlega cesarja častimo.

Prisego natanko držimo
In vikšim pokorni bodimo,
Če se glih bliska svetli meč
In meče glave preč.

Od vseh strani bombe leté,
Sovražnik' proti nam hité,
In ti pastirji naših dušic
So ratali volkovi poštenih ovčic.

Mislili so vsi,
Da vojščaki smo slabi,
Pa kmalu se sliši,
K' se vojska začne.

Če bolj proti nam hité,
Srčnejši se fantje držé;
Ja, mladenči vi, kranjska kri
Se s tega nič ne st'ri.

Kamor mi pridemo,
Srčni se vidimo,
Strah je pred nami,
Groza za nami.